

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра педагогіки вищої школи**

**Методичні вказівки
до вивчення навчальної дисципліни
ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ**

**для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки**

Слов'янськ – 2021

УДК [378.091.214:001.8](072)

М 54

Рецензенти:

Гаврілова Л.Г. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Гарань Н.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

М 54 Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: С.А.Саяпіна, О.Г.Коркішко, А.В.Коркішко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 100 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та навчального плану підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. У виданні відображено зміст силабусу та робочої навчальної програми «Педагогіка вищої школи», подано навчально-методичні матеріали передбачені для засвоєння теоретичного матеріалу, дидактичне забезпечення самостійної роботи, критерії та методи оцінювання програмних результатів відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Друкується за рішенням Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 1 від 30.08.2021 р.)

© ДДПУ, 2021

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Силабус навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи».....	4
Робоча навчальна програма навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи».....	12
Навчально-методичні матеріали для лекцій з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи».....	19
Дидактичне забезпечення самостійної роботи.....	81
Контрольні питання з дисципліни.....	84
Політика щодо вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи».....	85
Інформаційно-методичне забезпечення.....	86
Основні терміни.....	88
Додатки.....	91
Список використаних джерел.....	100

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Розвиток України має визначатися у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальноосвітової культури. Стратегія розвитку українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно потребує підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації. Це вимагає оновлення змісту і методів педагогічної підготовки майбутніх викладачів ЗВО.

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про вищу освіту» посади науково-педагогічних працівників можуть займати особи, які мають науковий ступінь або вчене звання, а також особи, які мають ступінь магістра. Виходячи із цього, до програми магістерської підготовки включена навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи», що відноситься до обов'язкових компонентів освітньої (освітньо-професійної) програми «Педагогіка вищої школи». Вивчення дисципліни спрямоване на підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки до професійно-педагогічної діяльності в ЗВО.

Вивчення педагогіки вищої школи – важлива умова формування загальної та педагогічної культури викладача ЗВО, оскільки вона озброює знаннями процесів розвитку теорії і практики навчання здобувачів, сприяє становленню світогляду, педагогічного професіоналізму. Ґрунтовні знання з педагогіки вищої школи стають необхідними в умовах величезного обсягу наукової, отже і навчальної інформації, інтенсивного впровадження нових, у тому числі й інформаційних технологій навчання. Без цих знань неможливо цілісно бачити будь-яку навчально-виховну проблему, знаходити її ефективне рішення, забезпечити високу якість навчального процесу і освіти.

Це, в свою чергу, суттєво підвищує роль і значення методичних вказівок з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи», що розроблені у відповідності до діючої освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи» та робочої навчальної програми зазначеної дисципліни.

У вказівках відображено зміст силабусу та робочої навчальної програми, подано навчально-методичні матеріали передбачені для засвоєння теоретичного матеріалу, інструктивно-методичні матеріали до практичних занять (тема, мета, план, література, основні завдання, питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи), дидактичне забезпечення самостійної роботи (практичні завдання різного рівня складності з альтернативною основою), критерії та методи оцінювання програмних результатів відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу у закладі вищої освіти, додатки.

Цільове призначення – забезпечення процесу навчання, сприяння засвоєнню знань в умовах зростання вимог до підготовки фахівців. Науковість, доступність, систематичність, стислість і ясність викладення, орієнтованість на здобувача.

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Педагогіка вищої школи»

підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

за освітньо-професійною програмою Педагогіка вищої школи

Розробники:

Сипченко О.М., доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Коркішко О.Г., доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:

Гарань Н.С., кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцент кафедри педагогіки вищої школи;

Гаврілова Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти

Силабус розглянуто і схвалено на засіданні кафедри педагогіки вищої школи, протокол № 1 від «27» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри _____ Топольник Я.В.

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою ДВНЗ «ДДПУ», протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.

Перший проректор _____ Набока О.Г.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Педагогіка вищої школи

Кількість кредитів	4 кредити ECTS / 120 годин
Рік підготовки, семестр	1 рік підготовки, 1 семестр
Компонент освітньої програми	Обов'язковий компонент
Викладач	Коркішко Олена Геннадіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцентка кафедри педагогіки вищої школи
Контактна інформація	korkishko.l.g@gmail.com
Консультації	Очні консультації: Чт з 13.10 до 14.30

	Онлайн консультації: за попередньою домовленістю
Анотація навчальної дисципліни	<p><i>Об'єкт вивчення навчальної дисципліни</i> – педагогічна система вищої освіти</p> <p><i>Предмет вивчення навчальної дисципліни</i> – закономірності функціонування системи вищої освіти, навчання, виховання та технології організації і здійснення освітнього процесу, розвитку та підготовки здобувачів до професійної діяльності</p>
Опис навчальної дисципліни	<p><i>Метою вивчення навчальної дисципліни</i> є: формування системи наукових знань щодо змісту та напрямів реформування системи вищої освіти, теоретичних, організаційно-процесуальних, методичних засад процесу навчання та виховання, застосування інноваційних технологій у професійній діяльності викладача закладу вищої освіти, розвиток здатності проектувати, реалізовувати, контролювати та оцінювати результати освітнього процесу і наукової діяльності відповідно до державних та європейських стандартів</p> <p><i>Завдання вивчення навчальної дисципліни:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення розуміння цілісного процесу становлення і розвитку системи вищої освіти в Україні, обґрунтування сучасних тенденцій її розвитку; – засвоєння змісту й вимог законодавчих і нормативно-правових актів щодо організації освітнього процесу в закладі вищої освіти; – озброєння знаннями основних категорій і понять педагогіки вищої школи, закономірностей функціонування системи вищої освіти тощо; – ознайомлення з інноваційними технологіями, формами організації, методами, засобами навчання та виховання; – обґрунтування професіограми викладача ЗВО, формування відповідних професійних та особистісних якостей майбутнього викладача; – розвиток практичних умінь і навичок творчого дослідницького підходу до організації педагогічної діяльності в умовах вищої школи. <p><i>Передумовами вивчення навчальної дисципліни</i> є набуті раніше компетентності та результати навчання з ОК: філософія освіти і науки, сучасні інформаційні технології, теорія і практика вищої професійної освіти в Україні, методологія і методика педагогічних досліджень</p> <p><i>Програмні компетентності:</i> <i>Загальні компетентності (ЗК)</i></p>

	<p>ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 6. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.</p> <p>ЗК 12. Здатність до особистого і професійного розвитку.</p> <p>ЗК 13. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК 17. Здатність застосовувати softskills-навички в практичних ситуаціях.</p> <p><i>Фахові компетентності (ФК)</i></p> <p>СК 3. Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК 4. Здатність здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті.</p> <p>СК 6. Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності.</p> <p>СК 7. Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.</p> <p><i>Ключові слова:</i> вища освіта, педагогіка вищої школи, система вищої освіти, педагогічні категорії, викладач закладу вищої освіти, педагогічна культура викладача, освітній процес, дидактика вищої школи, форми, методи, засоби навчання, навчальні заняття, методичне забезпечення, інноваційні технології, самостійна, науково-дослідна робота, контроль та оцінка знань, умінь і навичок здобувачів, виховна робота, студентська молодь, куратор (тьютор) академічної групи тощо.</p> <p><i>Очікувані результати навчання:</i></p> <p>ПРН 5. Організовувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти.</p> <p>ПРН 7. Створювати відкрите освітньо-наукове середовище, сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання.</p> <p>ПРН 8. Розробляти і викладати освітні курси в закладах вищої освіти, використовуючи методики, інструменти і технології, необхідні для досягнення поставлених цілей.</p> <p>ПРН 9. Здійснювати пошук необхідної інформації з освітніх/педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах, аналізувати, систематизувати її, оцінюючи</p>
--	---

	<p>достовірність та релевантність.</p> <p><i>Матеріали та ресурси:</i></p> <p>1) <i>Рекомендована література:</i></p> <p>1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с. 2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. 3. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: С.А.Саяпіна, О. Г. Коркішко, А.В.Коркішко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 101 с. 4. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с. 5. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120с. 6. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.</p> <p>2) <i>Платформи та сервіси дистанційного навчання:</i></p> <p>Moodle Дистанційний курс «Педагогіка вищої школи» http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=890</p> <p><i>Інформаційні ресурси в Інтернеті:</i></p> <p>1. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: https://cutt.ly/fkZ2SnO 2. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 р.: проєкт. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/ 3. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: https://cutt.ly/Qk7M9us. 4 лип. 2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18. 5. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України №2623-III від 16.01.2016 р. URL: https://cutt.ly/MkZ22cp. 6. Щодо організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти з 08 січня 2021 року URL: https://cutt.ly/jkZMAOM</p> <p><i>Необхідне обладнання:</i> Комп'ютер (ноутбук), мультимедійний проектор, фліпчарт, ватмани, маркери</p>
Теми	Тема 1. Сучасна вища школа в освітній системі України

	<p>Тема 2. Загальні основи педагогіки вищої школи</p> <p>Тема 3. Особливості діяльності та педагогічна культура викладача вищої школи</p> <p>Тема 4. Основи дидактики вищої школи</p> <p>Тема 5. Форми та методи організації навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі</p> <p>Тема 6. Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів</p> <p>Тема 7. Зміст і основні напрями виховної роботи у ЗВО.</p>
Методичні поради для викладачів «Як навчати?»	<p><i>Словесні методи:</i> лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, вікторина, лекція-консультація, круглий стіл, мультимедійна тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія; <i>наочні методи:</i> спостереження, демонстрація, візуалізація, ілюстрація; <i>практичні методи:</i> обробка довідкової інформації, моделювання, аналіз подій, самостійна робота, зокрема з використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання індивідуальних завдань); <i>робота з навчально-методичною літературою</i> (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату, есе); <i>відеометод</i> у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання: дистанційні, мультимедійні та ін.; <i>активні методи навчання:</i> метод проєктів, карта ідей.</p>
Методичні поради для здобувачів «Як навчатися?»	<p>Здобувачі опрацьовують теоретичний матеріал лекцій та презентацій, виконують самостійну роботу.</p> <p><i>Види роботи здобувачів:</i> педагогічне есе, презентація, огляд фахової літератури, доповідь, реферування наукової літератури, навчальний проєкт, іспит.</p>
Оцінювання	<p><i>Види, методи та форми контролю.</i></p> <p>Види: поточний контроль, підсумковий контроль, семестровий контроль (семестровий екзамен).</p> <p>Методи: усне опитування, письмові роботи.</p> <p>Форми: індивідуальна та фронтальна перевірка.</p> <p>Організаційні процедури та порядок виявлення якості засвоєння навчального матеріалу, рівня відповідності отриманих знань, умінь і навичок здобутій кваліфікації в межах освітнього процесу здійснюється відповідно до Положення про контрольні заходи у «ДДПУ» (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf)</p> <p>Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за лекції здійснюється за такими критеріями: присутність</p>

здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів, отриманих під час практичного заняття, здійснюється за такими критеріями: під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття; під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття; у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні.

Дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів.

Основні вимоги:

Екзамени складаються здобувачами в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Терміни проведення екзаменаційних сесій визначаються графіком освітнього процесу. ДДПУ може встановлювати здобувачам індивідуальні терміни складання екзаменів у разі поважних причин. Екзамени проводяться згідно з розкладом, який доводиться до відома здобувачів не пізніше як за місяць до початку сесії.

Здобувачі, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути звільнені від складання екзамену й отримати як результат оцінювання ту кількість балів, що відповідає кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, або здобувач може підвищити оцінку, яку він отримав за результатами роботи в семестрі, під час складання екзамену в період сесії.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів, затверджені в ДДПУ (для оцінювання екзамену):

Оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється здобувачеві, який продемонстрував всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмного матеріалу, уміння без помилок виконувати завдання, передбачені програмою, опанував основну й додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою, засвоїв значущі для майбутньої кваліфікації підвалини основних дисциплін, виявив творчі здібності в усвідомленні, засвоєнні й застосуванні навчально-програмного матеріалу.

Оцінка «добре» (75-89 балів) виставляється здобувачеві, який продемонстрував ретельне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану

навчальною програмою, показав систему засвоєних знань з дисципліни та здатність до їх самостійного поповнення й оновлення під час подальшої навчальної роботи й професійної діяльності.

Оцінка «задовільно» (60-74 бали) виставляється здобувачеві, який продемонстрував знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання та майбутньої роботи за спеціальністю, впорався з виконанням завдань, передбачених програмою, але припустився помилок у відповіді на екзамені та під час виконання екзаменаційних завдань, хоча має необхідні знання для їх усунення під керівництвом викладача.

Оцінка «незадовільно» (26-59 балів) виставляється здобувачеві, який має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань, і не може продовжувати навчання без виконання додаткових завдань з відповідної дисципліни.

Оцінка «неприйнятно» (0-25 балів) виставляється здобувачеві, який не надав для перевірки потрібну кількість правильно виконаних завдань, пропустив без поважних причин значну кількість занять (більше ніж 50%), і не може продовжувати навчання без проходження повторного курсу навчання.

Розподіл балів із дисципліни

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю (денна форма навчання)

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	Max	Min	Max	Min	Max	Min
Т 1	2	0,5			7	5
Т 2	4	1			7	5
Т 3	4	1			10	8
Т 4	4	1			8	6
Т 5	6	1,5			8	6
Т 6	4	1			16	12
Т 7	4	1			16	11
Разом	28	7			72	53

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю (заочна форма навчання)

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	Max	Min	Max	Min	Max	Min
Т 1	3	0,5			7	5

T 2	3	1			7	5
T 3	3	0,5			10	8
T 4	3	0,5			8	6
T 5	6	1			8	6
T 6	3	0,5			15	12
T 7	6	1			18	13
Разом	27	5			73	55

Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути:

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни;

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни.

Політика щодо дедлайнів та перескладань, академічної доброчесності, відвідування: прездача та повторне вивчення дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в ДДПУ (<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf>, Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДДПУ (<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf>)

Політика щодо:

дедлайнів та перескладання: роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (від -1 бала до -5 балів).

Здобувачі, які отримали незадовільну оцінку або були не допущені до підсумкового контролю, мають можливість ліквідувати академічну заборгованість згідно з відповідним графіком. Умовою для ліквідації академічної заборгованості є накопичення необхідної кількості балів (для досягнення 60 бал.) за виконання визначених викладачем додаткових самостійних завдань до повторного складання контрольного заходу.

академічної доброчесності: письмові роботи перевіряються на наявність плагіату та допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%.

відвідування: відвідування занять є обов'язковим

	компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, друга вища освіта) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.
Переваги вивчення навчальної дисципліни «Бонус вивчення»	Навчальну дисципліну «Педагогіка вищої школи» розроблено відповідно до потреб та особливостей кожного здобувача, ураховано персоналізовані траєкторії навчання, студентоцентрований підхід; вивчення даного курсу передбачає розвиток професійної компетентності у процесі опанування теоретичних, організаційно-процесуальних, методичних засад процесу навчання та виховання, застосування інноваційних технологій у процесі здійснення квазіпрофесійної діяльності викладача закладу вищої освіти, розвиток здатності проектувати, реалізовувати, контролювати та оцінювати результати освітнього процесу і наукової діяльності відповідно до державних та європейських стандартів, сприяє формуванню соціальних навичок (soft skills): комунікативність, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах, працювати в команді, тайм-менеджмент, розуміння важливості deadline (вчасного виконання поставлених завдань), здатність логічно і критично мислити, самостійно приймати рішення, креативність тощо. Здобувачі вищої освіти, які регулярно відвідували лекції, своєчасно виконали самостійну роботу, додатково отримують 3 бали до підсумкового оцінювання результатів навчання

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Педагогіка вищої школи»**

**підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
за освітньо-професійною програмою Педагогіка вищої школи**

Розробники:

Сипченко О.М., доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Коркішко О.Г., доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:

Гарань Н.С., кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцент кафедри педагогіки вищої школи;

Гаврілова Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки вищої школи, протокол № 1 від «27» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри Я.В.Топольник

Погоджено групою забезпечення спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Керівник групи забезпечення С.А.Саяпіна

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою ДВНЗ «ДДПУ», протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.

Перший проректор О.Г.Набока

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 120	Рік підготовки:	
	1-й	1-й
	Семестр	
	1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 1,5 самостійної роботи здобувача – 5	Лекції	
	28 год.	18 год.
	Самостійна робота	
	92 год.	102 год.
	Вид контролю: екзамен	

Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» є: формування системи наукових знань щодо змісту та напрямів реформування системи вищої освіти, теоретичних, організаційно-процесуальних, методичних засад процесу навчання та виховання, застосування інноваційних технологій у професійній діяльності викладача закладу вищої освіти, розвиток здатності проєктувати, реалізовувати, контролювати та оцінювати результати освітнього процесу і наукової діяльності відповідно до державних та європейських стандартів.

2. Матриця компетентностей, програмних результатів навчання, методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи»

Компетентності, які формуються з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Програмні результати навчання з посиланням на шифр відповідно до ОП	Методи навчання	Методи контролю
<p>ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 6. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.</p> <p>ЗК 12. Здатність до особистого і професійного розвитку.</p> <p>ЗК 13. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК 17. Здатність застосовувати softskills-навички в практичних ситуаціях.</p> <p>СК 3. Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК 4. Здатність здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті.</p> <p>СК 6. Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності</p> <p>СК 7. Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.</p>	<p>ПРН 5. Організовувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти.</p> <p>ПРН 7. Створювати відкрите освітньо-наукове середовище, сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання.</p> <p>ПРН 8. Розробляти і викладати освітні курси в закладах вищої освіти, використовуючи методики, інструменти і технології, необхідні для досягнення поставлених цілей.</p> <p>ПРН 9. Здійснювати пошук необхідної інформації з освітніх/педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах, аналізувати, систематизувати її, оцінюючи достовірність та релевантність.</p>	<p>Поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання з використанням інноваційних технологій:</p> <p>– словесні методи: лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, круглий стіл тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія;</p> <p>– наочні методи: спостереження, демонстрація;</p> <p>– практичні методи: обробка довідкової інформації, тезування, рецензування, аналіз подій, самостійна робота (робота із друківаними та електронними інформаційними ресурсами, виконання завдань: конспектування, анотування, написання есе);</p> <p>– відеометод: дистанційні, мультимедійні.</p>	<p>спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне та письмове опитування, практична перевірка, рейтинговий контроль, взаємоконтроль (взаємооцінка), самоконтроль (рефлексія, самооцінка), оцінювання самостійної роботи (педагогічне есе, презентація, огляд фахової літератури, доповідь, реферування наукової літератури, навчальний проєкт), екзамен.</p>

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	зокрема				усього	зокрема			
		л	пр	лаб	с.р.		л	пр	лаб	с.р.
Тема 1. Сучасна вища школа в освітній системі України	12	2			9	12	2			10
Тема 2. Загальні основи педагогіки вищої школи	14	4			9	12	2			10
Тема 3. Особливості діяльності та педагогічна культура викладача вищої школи	19	4			14	18	2			16
Тема 4. Основи дидактики вищої школи	16	4			9	12	2			10
Тема 5. Форми та методи організації навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі	21	6			14	20	4			16
Тема 6. Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів	24	4			19	22	2			20
Тема 7. Зміст і основні напрями виховної роботи у ЗВО.	24	4			18	24	4			20
Усього годин	120	28			92	120	18			102

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Сучасна вища школа в освітній системі України	2	2
2	Загальні основи педагогіки вищої школи	4	2
3	Особливості діяльності та педагогічна культура викладача вищої школи	4	2
4	Основи дидактики вищої школи	4	2

5	Форми та методи організації навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі	6	4
6	Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів	4	2
7	Зміст і основні напрями виховної роботи у ЗВО.	4	4
	Разом	28	18

4.2. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Розвиток сучасної системи вищої освіти України в умовах євроінтеграції	9	10
2	Педагогіка вищої школи як наука та навчальний предмет	9	10
3	Викладач як суб'єкт педагогічного процесу в закладі вищої освіти	14	16
4	Теорія навчання у вищій школі	9	10
5	Організація та навчально-методичне забезпечення освітнього процесу вищої школи	14	16
6	Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів в умовах кретидно-рейтингової системи навчання	18	20
7	Організація виховної роботи у закладі вищої освіти.	19	20
	Разом	92	102

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	<i>для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт</i>	<i>для заліків</i>
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

6. Засоби діагностики результатів навчання

Діагностика результатів навчання включає диференційований та об'єктивний облік результатів освітньої діяльності здобувачів і включає наступні блоки:

– контроль засвоєння теоретичних знань (усне опитування, обговорення проблемних питань, розв'язання ситуаційних завдань,

виконання аудиторних та позааудиторних робіт тощо на практичних заняттях);

– контроль самостійної роботи здобувачів (педагогічне есе, виступ-презентація, огляд фахової літератури, реферування наукової літератури, доповідь, створення ментальної карти тощо);

– підсумковий контроль: семестровий екзамен.

7. Рекомендована література

Основна

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: С.А.Саяпіна, О. Г. Коркішко, А.В.Коркішко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 101 с.
4. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
5. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
6. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Допоміжна

1. Антонова О.Є, Гусак В.М., Дубасенюк О.А. Професіографічний підхід у системі вищої освіти: монографія / колектив авторів, за ред. О.А.Дубасенюк. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. 328 с.
2. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х.Ш.; наук. ред. Арістова А.В.; упорядн. словника Волобуєва С.В.. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
3. Креч Т.В. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 144 с.
4. Мартинець Л.А. Педагогіка вищої школи: опорний конспект лекцій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 40 с.
5. Нагаєв В.М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ: Стильна типографія, 2019. 237 с.

6. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 472 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://cutt.ly/fkZ2SnO>
2. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проєкт. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
3. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: <https://cutt.ly/Qk7M9us>
4. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квіт. 2015 р. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1424935774/>
6. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України №848-VIII від 16.10.2021 р. URL: <https://cutt.ly/okZ28R8>
7. Про освіту: Закон України №2145-VIII від 1.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України №2623-III від 16.01.2016 р. URL: <https://cutt.ly/MkZ22up>
9. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року: проєкт. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf
10. Щодо організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти з 08 січня 2021 року URL: <https://cutt.ly/jkZMAOM>

9. Посилання на дистанційний курс

дистанційний курс «Педагогіка вищої школи»
(<http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/>).

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи»

Тема: Сучасна вища школа в освітній системі України

Мета вивчення: формування уявлень про сучасний стан вищої школи в освітній системі України, ознайомлення з загальною характеристикою вищої освіти в Україні, визначення особливостей розвитку вищої освіти в Україні.

План:

1. Склад системи освіти та структура освіти в Україні.
2. Рівні та ступені вищої освіти.
3. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти.
4. Основні принципи освіти в Україні.
5. Сутність поняття «вища освіта». Завдання, права та обов'язки закладу вищої освіти.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
4. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. (зі змінами від 7 грудня 2017 року N 2233-VIII) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
6. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: вища школа, система освіти, структура освіти, рівні та ступені вищої освіти, стандарти освітньої діяльності, принципи освіти, заклад вищої освіти

Основний зміст

Питання 1. Склад системи освіти та структура освіти в Україні.

Освіта як *система* має структуру (певні складові та зв'язки), яка може бути представлена за різними засадами (цілями та функціональними завданнями, рівнями управління, видами фінансування, рівнями та формами освіти тощо).

Система освіти України включає: мережу навчальних закладів різних типів і форм власності, які реалізують певні освітні, освітньо-професійні та освітньо-наукові програми; наукові, науково-методичні та

методичні установи, які проводять наукові дослідження в інтересах освіти, прогнозування та наукове забезпечення розвитку системи освіти, а також методичне керівництво освітнім процесом; проектні та виробничі організації і підприємства, які забезпечують систему освіти дидактичними засобами, навчальною і методичною літературою; державні і місцеві органи управління освітою.

Органами державного управління освітою є: Міністерство освіти і науки, центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади (Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я та ін.), Національна агентство із забезпечення якості вищої освіти, Служба якості, а також місцеві органи управління освітою.

Структура освіти є характеристикою освіти за цілями навчання.
Структура освіти України: загальна освіта, професійна освіта, самоосвіта.

Загальна освіта забезпечує формування особистості та її загальної культури, адаптації особистості до життя в суспільстві (соціалізація особистості), створення основи для свідомого вибору та ефективного засвоєння професійних програм.

Загальна освіта включає: дошкільну, загальну середню та позашкільну освіту.

Професійна освіта включає: професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта

Самоосвіта – забезпечує розвиток здібностей і талантів громадян, набуття ними корисних знань та умінь. Для самоосвіти громадян створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, навчальні теле-, радіопрограми тощо (Ст. 49 Закону України «Про освіту»).

Питання 2. Рівні та ступені вищої освіти.

Підготовка фахівців з вищою освітою в Україні, згідно з Національною рамкою кваліфікацій, здійснюється за такими рівнями вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

Питання 3. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти.

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу ЗВО і наукової установи.

Стандарти освітньої діяльності розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма ЗВО незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук.

Стандарти освітньої діяльності розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності ЗВО і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Питання 4. Основні принципи освіти в Україні.

Основні принципи освіти в Україні зазначені у ст. 6 Закону України «Про освіту».

Основними принципами освіти в Україні є: рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, а також світський характер освіти; інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

З наведеного переліку випливає, що основні принципи освіти в Україні спрямовані на реалізацію системного реформування усієї системи освіти.

Основні шляхи реалізації деяких принципів.

1. Рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку, доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.

2. Незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій

3. Інтеграція освіти з наукою та виробництвом є умовою модернізації системи освіти, головною умовою її подальшого розвитку та основним фактором забезпечення якісної освіти.

4. Взаємозв'язок з освітою інших країн

6. Єдність і спадкоємність системи освіти, безперервність і різноманітність освіти.

7. Поєднання державного управління та громадського самоврядування в освіті.

Питання 5. Сутність поняття «вища освіта». Завдання, права та обов'язки закладу вищої освіти.

У законі України «Про вищу освіту» (2014) *вищу освіту визначено* як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Вища освіта виконує такі функції: виховну, освітню, загальнокультурну, науково-дослідну тощо.

Вища школа бере активну участь у: розв'язанні всіх задач державотворення; створенні матеріального добробуту, вдосконаленні суспільних відносин, вихованні громадянина-патріота України; підвищенні культурного рівня населення України; формуванні інтелектуального потенціалу країни; забезпеченні підвищення кваліфікації викладачів; сприянні демократизації суспільства та укріпленні миру; розвитку міжнародного співробітництва тощо.

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх інтересів і здібностей.

Завдання, права та обов'язки закладу вищої освіти: впровадження освітньої діяльності, яка включає навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність; забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості і взаємоповаги у стосунках між працівниками, викладачами та здобувачами; забезпечення набуття здобувачами знань у певній галузі, підготовка їх до професійної діяльності; забезпечення

виконання умов державного контракту та інших угод на підготовку фахівців з вищою освітою; проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців та науково-технічного і культурного розвитку держави; підготовка молоді до самостійної наукової, викладацької або мистецької діяльності; інформування абітурієнтів і здобувачів про ситуацію, що склалася на ринку зайнятості; перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів; просвітницька діяльність.

Заклад вищої освіти має право: визначати зміст освіти з урахуванням державних стандартів та освітньо-професійних програм, установлених щодо ЗВО; визначати форми та засоби організації освітньої діяльності; готувати фахівців за державним замовленням і замовленням галузевих міністерств, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій та за договорами громадян; розробляти та запроваджувати власні програми наукової діяльності; укладати угоди про спільну діяльність з підприємствами, установами і організаціями в Україні та за її межами для виконання статутних завдань відповідно до чинного законодавства; провадити самостійну видавничу діяльність у встановленому порядку; брати участь у діяльності міжнародних організацій; отримувати за результатами акредитації додаткові права та пільги, передбачені для закладів відповідного рівня тощо.

Заклад вищої освіти несе відповідальність за: дотримання вимог Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про мови в Україні» та інших законодавчих актів; дотримання державних стандартів освіти; забезпечення безпечних умов ведення освітньої діяльності; дотримання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності та громадянами, в тому числі за міжнародними угодами; дотримання фінансової дисципліни та збереження державного майна; соціальний захист учасників навчально-виховного процесу.

Питання для самостійної роботи:

1. Визначте складові системи освіти України. Сформулюйте їх призначення.
2. Розкрийте структуру освіти в Україні. Сутність рівнів і ступенів вищої освіти.
3. Дайте визначення наступним поняттям: освітній рівень, професія, спеціальність, спеціалізація спеціальності, кваліфікація.
4. Розкрийте сутність різних рівнів професійної діяльності, проведіть співставлення рівнів професійної діяльності, рівнів НРК та ступенів вищої освіти.
5. Викажіть власну думку щодо стану вищої освіти в Україні.
6. Проаналізуйте основні тенденції розвитку системи вищої освіти України.
7. Проаналізуйте основні проблеми розвитку вищої освіти України.

8. Сформулюйте Ваші пропозиції щодо поліпшення якості вищої освіти в Україні та ДВНЗ «ДДПУ».

9. Сформулюйте основні принципи освіти в Україні, обґрунтуйте шляхи їхньої реалізації.

10. У чому полягають основні завдання та принципи діяльності закладу вищої освіти?

Тема: Загальні основи педагогіки вищої школи

Мета вивчення: ознайомлення з теоретико-методологічними підходами щодо вивчення педагогіки вищої школи як науки, її предметом і основними категоріями, засвоєння закономірностей процесу навчання та виховання у закладі вищої освіти.

План:

1. Предмет педагогіки вищої школи. Основні функції та завдання педагогіки вищої школи.

2. Характеристика основних категорій педагогіки вищої школи.

3. Вища школа як педагогічна система.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.

2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.

3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.

4. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.

5. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: об'єкт та предмет педагогіки, педагогіка вищої школи, педагогічна система; методологічні, суттєві категорії педагогіки вищої школи.

Основний зміст

Питання 1. Предмет педагогіки вищої школи

Педагогіка вищої школи є однією з галузей педагогіки, науки про виховання, навчання і освіту молоді та дорослих.

Педагогіка вищої школи – галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності й засоби організації та здійснення освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і наукову та професійної підготовки здобувачів (слухачів) як спеціалістів до певного виду діяльності й суспільного життя відповідно до вимог держави.

Предметом педагогіки вищої школи є: освітній процес та процес професійної підготовки спеціаліста, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням у ЗВО; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного висококваліфікованого спеціаліста у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва.

Предмет науки завжди конкретизується в її меті і завданнях.

Метою цієї науки є дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання здобувачів і розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого спеціаліста.

Завдання педагогіки вищої школи: аналіз соціально-історичних характеристик системи вищої освіти; аналіз змісту, форм і методів навчання, розвитку й виховання здобувачів у ЗВО; аналіз методів контролю і оцінки успішності здобувачів на основі системного підходу; розробка нових технологій навчання і виховання у ЗВО; розкриття педагогічних закономірностей формування здобувачів як майбутніх фахівців.

До завдань педагогіки вищої школи також входить: вивчення діалектичних взаємозв'язків об'єктивних і суб'єктивних, соціальних і природних факторів виховання та розвитку студентства, його потенційних і реальних можливостей; співвідношення цілей і засобів виховання та навчання; розробка теорії та методики виховання та навчання, які педагог-викладач має враховувати в своїй практичній діяльності, а також критеріїв її ефективності на основі закономірностей цих процесів.

Педагогіка вищої школи виконує такі функції: аналітичну (теоретичне вивчення, опис, аналіз педагогічних явищ і процесів, причинно-наслідкових зв'язків; аналіз, узагальнення та інтерпретація і оцінка педагогічного досвіду); прогностичну (забезпечення наукового обґрунтування цілей, планування педагогічного процесу, ефективного керівництва освітньою політикою); проєктивно-конструктивну (розробка нових технологій та втілення результатів досліджень).

Педагогіка вищої школи є наукою і мистецтвом.

Як наука педагогіка вищої школи має свій об'єкт, предмет, методи дослідження та перспективи розвитку. Вона розкриває: сутність виховання здобувачів, як педагогічного процесу; його закони і закономірності; умови, за яких ці закони повніше проявляються; умови і способи прогнозування педагогічного процесу; структуру і механізм взаємодії елементів педагогічної системи.

Як мистецтво педагогіка вищої школи вимагає творчого натхнення та захопленості цією наукою від кожного викладача.

Педагогіка вищої школи є теоретичною і прикладною наукою.

Як теоретична наука вона відображає причинно-наслідкові відношення і зв'язки у вихованні, навчанні і науковій підготовці майбутніх спеціалістів. Така теорія являє собою систему ідей, що слугують

обґрунтуванням і керівництвом до дії. А також показує раціональні шляхи, спрямовує роботу вищої школи у бік бажаної мети, виявляє таку систему дій, яка найкращим чином задовольнила і відповідала б поставленим цілям.

Як практична наука педагогіка вищої школи вказує на застосування теоретичних положень, шляхів реалізації законів і закономірностей, принципів у практичній діяльності педагогічних працівників.

Питання 2. Характеристика основних категорій педагогіки вищої школи.

Як і кожна наука, педагогіка вищої школи має свій категоріально-понятійний апарат. Вітчизняні науковці поділяють категорії на три види:

I. Методологічні категорії: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну вузівську дійсність і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей.

Педагогічна ідея – це новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки або зв'язки у вузівській дійсності. Набуваючи самостійного характеру, ідеї можуть поєднуватись у концепції, частково слугуючи поповненням теорії.

Педагогічна закономірність – об'єктивно повторювана послідовність явищ. Це універсальна категорія усіх галузей педагогіки.

Закономірності поділяють на біологічні, психологічні, соціальні й безпосередньо педагогічні. За іншою класифікацією вони можуть бути фундаментальними й конкретними, об'єктивними та суб'єктивними. Зокрема, виділяють такі закономірності: процес формування особистості здобувача (у процесі його навчання, виховання і розвитку) є єдиним і взаємозумовленим; виховання, навчання і освіта здобувача, його переростання у спеціаліста є так само історично зумовленим соціальним процесом; загальний і специфічний характер виховання здобувача (в широкому розумінні цього слова) є також єдиним і взаємозумовленим. Чим повніше ця єдність, тим вищим постає результат виховання; професійно-педагогічна діяльність викладача і навчальна діяльність здобувача є також взаємозумовленими і взаємозалежними; формування особистості здобувача відбувається в структурі внутрішньо-колективних стосунків.

За іншою класифікацією вони можуть бути об'єктивними та суб'єктивними. *До об'єктивних закономірностей відносяться наступні:* обумовленість освітнього процесу вищої школи суспільними потребами і умовами життя; взаємозалежність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку і формування особистості здобувача; взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм освітнього процесу; єдність процесів викладання та

навчання у закладі вищої освіти; залежність результатів освітнього процесу від індивідуальних можливостей здобувача; єдність виховання та самовиховання.

До суб'єктивних можна віднести закономірності, які залежать від діяльності викладачів і здобувачів, від змісту освіти, а саме: освітній процес у вищій школі тим ефективніше, чим вище рівень компетентності професорсько-викладацького складу; чим педагогічно доцільніше побудований освітній процес у закладі вищої освіти, тим сильнішим є його вплив на особистість майбутнього фахівця; чим повніше враховуються мотиви, внутрішні прагнення здобувачів, тим ефективнішим є освітній процес у вищій школі; чим повніше впливає освітній процес на всі сфери (вербальної, сенсорної та ін.) особистості здобувача, тим швидше засвоюються знання; освітній процес у вищій школі тим ефективніше, чим активніше працюють здобувачі під час занять тощо.

Ці фундаментальні закономірності, що різнобічно ілюструють взаємозалежність процесів, є ядром педагогіки вищої школи. Вони слугують виявленню і закріпленню принципів.

Принципи – це система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність навчально-виховного процесу.

До основних принципів належать: гуманізація виховання, науковий, світський характер навчання, єдність національного і загальнолюдського, демократизація виховання, пріоритет розумової і моральної спрямованості змісту навчання і виховання, поєднання активності, самодіяльності і творчої ініціативи здобувачів з вимогливим керівництвом викладача, урахування індивідуальних, вікових особливостей здобувачів у навчально-виховному процесі.

II. Процесуальні категорії: виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості; навчально-виховний процес.

Виховання – це керівництво набуттям здобувачами знань, засвоєнням певних поглядів, виробленням правильних звичок, формуванням потреб, інтересів, мотивів (якщо цей процес упроваджують спеціально підготовлені педагоги, тоді це – виховання у вузькому значенні, якщо на особистість впливає вся сукупність життєвих умов, тоді це – широкий зміст поняття виховання).

Навчання – це процес засвоєння здобувачами інформації у вигляді знань, умінь та навичок, а також професійних компетенцій за допомогою викладача як організатора цього процесу.

Освіта як процес – система набування знань, навичок, умінь, способів мислення та діяльності. *Освіта як результат* – рівень освіченості, ступінь оволодіння глибиною, широтою і змістом знань, навичок і вмінь.

Розвиток – це цілеспрямований, систематичний і безперервний процес удосконалювання розумової, психічної, фізичної і професійної діяльності

здобувача за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільного впливу та адекватної організації навчально-виховного процесу у ЗВО.

Навчально-виховний процес – активний процес взаємозалежної і взаємозумовленої діяльності суб'єктів та об'єктів навчання й виховання, що становить організовану й цілеспрямовану навчально-виховну діяльність його учасників, їх навчання, виховання, розвиток, а також професійну, моральну та психологічну підготовку до різних видів діяльності.

III. Суттєві категорії: мета, завдання і зміст виховання, професіограма спеціаліста, діяльність (викладача та здобувача), диференційований та індивідуальний підходи, прогнозування наслідків педагогічного впливу, планування навчальної роботи, форми і методи й засоби виховання та навчання, педагогічні технології навчання та виховання, управління освітнім процесом, самостійна робота здобувачів, науково-дослідна діяльність здобувачів, гуманізація та гуманітаризація ЗВО.

Педагогічні об'єкти, позначені цими категоріями, перебувають у постійному взаємозв'язку, створюючи цілісну структурну єдність – освітньо-виховну систему.

Питання 3. Вища школа як педагогічна система.

Система вищої освіти України відображає мету і завдання суспільства, зумовлена законами його розвитку та виражає політику держави, потреби суспільного розвитку в галузі освіти та виховання спеціалістів вищої кваліфікації. У ній знаходять свій вияв державна політика, рівень економіки, культури, національні особливості українського народу, його традиції тощо.

Система вищої освіти – сукупність ЗВО, які забезпечують фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами ступеня вищої освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової і професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Залежно від рівня освітньо-професійних (освітньо-наукових) програм, що реалізуються ЗВО, показників науково-дослідницької роботи та розвитку інфраструктури в системі вищої освіти України існують такі типи ЗВО: університети, академії, коледжі.

Університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

Академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

Коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право відповідно до ліцензії (ліцензій) забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти.

Національний заклад вищої освіти

Закладу вищої освіти (університету, академії) відповідно до законодавства України може бути надано статус національного. Надання закладу вищої освіти статусу національного здійснюється за пропозицією Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, що подається в порядку та за критеріями, встановленими Кабінетом Міністрів України. Встановлення відповідності діяльності національного закладу вищої освіти визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється раз на сім років Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Дослідницький заклад вищої освіти

Національному закладу вищої освіти, що забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, може надаватися статус дослідницького університету.

Статус дослідницького університету надається Кабінетом Міністрів України на конкурсних засадах закладу вищої освіти строком на сім років відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України Положення про дослідницький університет та критеріїв, що включають показники, приведені до кількості науково-педагогічних і наукових працівників закладу вищої освіти.

Надання закладу вищої освіти статусу дослідницького здійснюється за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у разі відповідності критеріям, встановленим Кабінетом Міністрів України.

Встановлення відповідності діяльності дослідницького закладу вищої освіти визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється раз на сім років Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Питання для самостійної роботи:

1. Визначте предмет педагогіки вищої школи.
2. Розкрийте функції та завдання педагогіки вищої школи.
3. Охарактеризуйте основних категорій педагогіки вищої школи.
4. Які типи ЗВО існують в Україні? Чим вони відрізняються?
5. Розкрийте призначення та сутність статусів ЗВО: «національний» і «дослідницький».

Тема. Особливості діяльності та педагогічна культура викладача вищої школи.

Мета вивчення: ознайомлення з особливостями діяльності викладача вищої школи, формування системних знань щодо педагогічної культури викладача закладу вищої освіти.

План:

1. Особливості діяльності викладача закладу вищої освіти.
2. Педагогічний професіоналізм викладача закладу вищої освіти.
3. Сутність, складові та зміст загальної і педагогічної культури викладача закладу вищої освіти.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
4. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. (зі змінами від 7 грудня 2017 року N 2233-VIII) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
6. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: педагогічна культура, педагогічна техніка, професіоналізм, викладач вищої школи.

Основний зміст

Питання 1. Особливості діяльності викладача закладу вищої освіти.

Як відомо, викладачі ЗВО належать до основних соціально-професійних груп, на які суспільство поклало надзвичайно важливі завдання: збереження і примноження культурних надбань суспільства й цивілізації в цілому; соціалізацію особистості на важливому етапі її формування, пов'язаному з професійною підготовкою.

Діяльність викладача ЗВО – це складна за своєю психічною сутністю праця, яка потребує від педагога чітко вираженої гуманістичної та професійної спрямованості, міцних знань (вікової психології, теорії й практики навчання і виховання), стійких інтересів та сформованості відповідних особистісних і професійних якостей. Це динамічна система, яка має специфічну структуру з багаточисельними елементами: гностичним, проєктивним, конструктивним, організаційним, комунікативним.

За оцінкою С.Вітвицької, професійна діяльність викладача ЗВО має специфіку, яка вимагає:

1) наявності у викладача сукупності певних фізичних та інтелектуальних сил і здібностей, завдяки яким він успішно провадить доцільну діяльність щодо виховання і навчання (серед таких найважливішими є організаторські здібності);

2) врахування своєрідності об'єкта педагогічної праці, який водночас є суб'єктом цієї діяльності (активність суб'єктів педагогічної праці багато в чому визначається рівнем їх організаційних знань і вмій);

3) зважання на своєрідність засобів праці викладача, значна частина яких – духовні;

4) врахування специфіки взаємозв'язку між підсистемами: інтелектуальні та фізичні сили педагога, сукупність певних об'єктів праці, сукупність засобів і структури діяльності.

Головні складові викладацької діяльності: науково-предметна, психолого-педагогічна, культурно-просвітницька.

Викладач вищої школи має задовольняти такі вимоги:

– *висока професійна компетентність* – глибокі знання й широка ерудиція в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність, володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами вирішення творчих завдань;

– *педагогічна компетентність* – ґрунтовні знання педагогіки і психології, зокрема андрагогіки, медико-біологічних аспектів інтелектуальної діяльності, володіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями навчання;

– *соціально-економічна компетентність* – знання глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства, а також основ соціології, економіки, менеджменту і права;

– *комунікативна компетентність* – культура усної та писемної форм літературної мови, володіння іноземними мовами, сучасними

інформаційними технологіями, ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування.

Основними обов'язками викладача ЗВО є викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадження наукової діяльності, підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, наукової кваліфікації, що вимагає здатності до самоорганізації. Окрім названих, діяльність викладача ЗВО має й інші сфери застосування.

Вектори професійної діяльності викладача вищої школи: навчально-педагогічна діяльність (викладання); методична діяльність; організаційна робота; виховна робота; наукова діяльність (зміст діяльності визначено Наказом МОН України); громадсько-педагогічна діяльність (профспілкове членство, участь у громадських об'єднаннях, самоврядуванні, волонтерство, громадські доручення); академічна мобільність (викладання в інших навчальних закладах; читання лекцій для різних категорій педагогічних працівників; викладання в закордонних навчальних закладах); стажування; аналітико-оцінна діяльність (критичне осмислення власної професійної діяльності, аналіз її ефективності; надання звітності щодо різних видів виконуваної діяльності); професійне самоудосконалення (самоосвіта, самовиховання, саморозвиток).

Праця викладача ЗВО вміщує нормовані та ненормовані за часом види діяльності. Законом України «Про вищу освіту» (2014 р., ст. 56) визначено тривалість робочого часу викладача ЗВО, яка становить 36 годин. При цьому робочий час науково-педагогічного працівника включає час виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків.

Аудиторна робота (читання лекцій, проведення практичних, семінарських, лабораторних занять) є *нормованим видом діяльності*.

Істотна частина часу викладача відводиться для здійснення ним позааудиторної роботи, яка *не є нормованою*: підготовка навчально-методичних комплексів дисциплін (розробка програм, інструктивно-методичних матеріалів, засобів діагностики та контролю тощо), структурування посібників, робота в бібліотеці, консультування здобувачів, підготовка й участь у конференціях тощо.

Питання 2. Педагогічний професіоналізм викладача закладу вищої освіти.

Професіоналізм – це результат інтенсивної довготривалої педагогічної діяльності, і вона, як результат, передбачає високий рівень продуктивності праці.

У структурі професійної педагогічної діяльності виділяють три складових компонента: професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення.

Професіоналізм знань є основою, підґрунтям формування професіоналізму загалом. Важливими особливостями професіоналізму знань є: комплексність, тобто здатність викладача синтезувати інформацію з різних галузей науки у процесі викладання певного закону, тенденції; особистісна забарвленість, тобто знання, «пропущені» через власну позицію; формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному).

Професіоналізм спілкування – це готовність і уміння використовувати системні знання у взаємодії зі здобувачами.

Професійно-педагогічне спілкування – це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога та здобувачів, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності та стимулювання діяльності здобувачів, організація та корекція взаємин у колективі, обмін ролями, співпереживання та створення умов для самоствердження особистості.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування викладача з усіма учасниками освітнього процесу, яке спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання та навчання..

У професійному спілкуванні викладача можна виділити два взаємопов'язаних компоненти:

1. Це загальні принципи (основа) спілкування, що закладаються самим характером суспільного ладу, наслідуванням цінностей минулого, в яких реалізується педагогічна діяльність педагога, єдина мета і задачі навчання і виховання.

2. Індивідуальні принципи (основа) спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування – сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання і виховання реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і умінь.

Педагогічно грамотне спілкування знімає у здобувачів негативну емоційну напругу (страх, невпевненість); воно має викликати радість, бажання спільної діяльності.

Оптимальне педагогічне спілкування – це спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації здобувача, творчого характеру діяльності, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат, попереджує створення психологічних бар'єрів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості викладача.

Серед викладачів можна виділити притаманні їм рівні спілкування:

Примітивний – в основу ставлення до здобувача покладено примітивні правила і реакції поведінки – амбіції, самовдоволення, зловтіха. Викладач демонструє свою зверхність. Здобувач для викладача виступає засобом досягнення мети.

Маніпулятивний – взаємини зі здобувачем будуються на грі, суть якої полягає у бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестощі. Здобувач при цьому є об'єктом маніпуляції, він заляканий, інфантильний.

Стандартизований – домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; викладач дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не зачіпаючи особистісного рівня, реалізується на рівні масок. Здобувач, самотійний об'єкт, відчуває байдужість викладача поза «маскою», і фактично залишається об'єктом маніпуляцій.

Діловий – орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики здобувача лише в контексті ефективності діяльності. Викладач дотримується стандартів етикету, визнає за здобувачем право на самотійність. Здобувач для викладача є значущим залежно від внеску у спільну діяльність. В особистісному житті здобувача залишається самотійним.

Особистісний – спілкування базується на глибокій зацікавленості до здобувача, визнанні самотійності його особистості. Викладач поважає здобувачів, вся його діяльність спрямована на розвиток їхньої духовності, особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Здобувач довіряє викладачеві, викладач є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями про навколишній світ, людей, себе. Набуття викладачем особистісного рівня спілкування є необхідною умовою високої культури взаємодії педагога і здобувача. Такий рівень потребує від педагога великої самовіддачі і притаманне лише тим педагогам, для яких їх професія є покликанням.

Обов'язковою нормою професійної поведінки викладача є дотримання педагогічної етики, прагнення формувати людські стосунки зі здобувачами і між ними. В основі моральної норми професійної поведінки викладача має бути повага до особистості здобувача і, водночас, максимальна вимогливість до нього.

Нормою професійної поведінки викладача є *педагогічний такт*. Це форма реалізації педагогічної моралі в діяльності педагога, в якій співпадають думка і дія.

Такт – завжди творчість, завжди пошук і в чомусь неповторний вчинок; такт – це вміння орієнтуватися у будь-яких непередбачених ситуаціях.

Педагогічний такт – це педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, вміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу; почуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення; вміння керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, емоційна урівноваженість, у поєднанні з високою принциповістю та вимогливістю;

критичність і самокритичність у оцінці своєї праці та своїх вихованців, у нетерпимості до шаблону, формалізму тощо.

Педагогічна діяльність – це ланцюг ситуацій і задач, у розв’язанні яких можна простежити таку послідовність: педагогічна задача – комунікативна задача – мовна задача. Слово – це основний інструмент педагогічної діяльності.

У професійній діяльності мова виконує наступні функції: забезпечення повноцінної презентації (передачі) знань, забезпечення ефективної навчальної діяльності; забезпечення продуктивних взаємин між викладачем і здобувачем.

Культура мовлення – дотримання кожним мовцем правильної літературної вимови, правопису, лексичних і граматичних норм, усталеного в літературній мові наголошення слів.

Мова є одним з елементів педагогічної техніки.

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів освітньої діяльності з окремим індивідом чи колективом відповідно до поставленої мети навчання та виховання з урахуванням конкретних об’єктивних і суб’єктивних умов.

Важливими вимогами педагогічної техніки є: мистецтво одягатися з урахуванням особливостей професійної діяльності; володіння своїм тілом: уміння ходити, сидіти, стояти; володіння мімікою, жестами; сформованість мовленнєвої культури: правильне професійне дихання, чітка дикція, належні темп і ритм, логічна побудова висловлювань тощо; вироблення оптимального стилю в навчально-виховній діяльності; уміння вправно й доцільно здійснювати окремі дидактичні операції (писати на дошці, користуватися технічними й наочними засобами навчання, ставити запитання, слухати відповіді, оцінювати навчальну діяльність здобувачів тощо); здатність керувати своїм психічним станом і станом здобувачів.

Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складових:

– перша група пов’язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою – технікою володіння своїм організмом;

– друга – з умінням впливати на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням.

Складові першої та другої груп педагогічної техніки допомагають відобразити власну особистість викладача, рівень його педагогічної культури. Її засобами є здатність до перевтілення (артистизм, голос, міміка, пантоміміка, культура мовлення).

У структурі професіоналізму педагогічного спілкування важливе місце займає також зовнішня естетична виразність.

Професіоналізм самовдосконалення як компонент професіоналізму передбачає:

– по-перше, професійне самовдосконалення через самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими досягненнями психолого-педагогічної науки, накопичення передового педагогічного досвіду, аналіз власної діяльності та діяльності колег і на цій основі реконструювання навчально-виховної інформації і організації власних пошуків);

– по-друге, через самовиховання – особистісне самовдосконалення (перебудова особистісних якостей, установок, цінностей, моральних орієнтацій, потреб, інтересів, мотивів поведінки).

Самоосвіта – фундамент професійного зростання викладача як спеціаліста, формування у нього соціально цінних і професійно-значущих якостей.

Отже, професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення забезпечують розвиток цілісної системи – професіоналізму діяльності педагога. В педагогічній діяльності ці структурні елементи взаємопов'язані і взаємозумовлені. Відсутність одного з них у діяльності викладача ЗВО свідчить про несформованість педагогічного професіоналізму.

Питання 3. Сутність, складові та зміст загальної і педагогічної культури викладача закладу вищої освіти.

У формуванні особистості педагога є два головних аспекти – професійний і культурний. ЗВО покликаний давати не тільки знання, а й формувати особистість, індивідуальність.

Культурний педагог – це не взірець формально-етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом світобачення і світосприймання.

Педагогічна культура – система цінностей – регуляторів педагогічної діяльності; передумова, мета, засіб, інструмент педагогічної діяльності, рівень самореалізації в ній; концентроване вираження особистості педагога.

Показниками педагогічної культури викладача є: гуманістично-педагогічна позиція у ставленні до здобувачів, здатність бути вихователем; психолого-педагогічна компетентність і розвинене педагогічне мислення; освіченість у сфері предмета викладання та оволодіння педагогічними технологіями; досвід творчої педагогічної діяльності, вміння обґрунтовувати власну педагогічну діяльність як систему, здатність розробити авторський освітній проект; культура професійної поведінки, способи саморозвитку, вміння саморегуляції власної діяльності, культура спілкування.

Складові педагогічної культури як прояву творчої індивідуальності педагога: ерудиція, наукові знання, науковий світогляд; комунікативна культура; психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна майстерність; особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення); розвинуте професійно-педагогічне мислення,

професійна компетентність; педагогічна техніка (як сукупність прийомів володіння собою і прийомів впливу на інших вербальними і невербальними засобами).

У структурі педагогічної культури виокремлюють чотири блоки:

1. Спеціальні здібності і властивості педагогічної особистості: ділові якості (сумлінність, відповідальність, працьовитість, дисциплінованість, енергійність, точність); рефлексивні якості (акуратність, підтягнутість, самокритичність, широкий кругозір, ерудиція); комунікативні якості (уважність, чесність, надійність, справедливість, стриманість, вимогливість, обов'язковість); емпатійні якості (гуманність, взаєморозуміння, доброта, тактовність, обов'язковість, здатність до співпереживання й атракції).

2. Ідейно моральні якості педагога: переконаність, принциповість, патріотизм, колективізм, порядність, інтелігентність.

3. Професійно-етична поведінка педагога: особливий спосіб життя особистості, її спрямованість та прагнення до постійного вдосконалювання системи специфічних відносин, поглядів і переконань у сфері навчання та виховання людей.

4. Педагогічна майстерність: знання предмета (професійна компетентність, спеціальна тактична підготовленість, досвід у навчанні й вихованні, наукова кваліфікація); педагогічна технологія (техніка й експресія мовлення, ясність і логічність думок, переконливість висловлювань, виразність міміки, жестів, зразковий показ, уміння обирати необхідні засоби, форми і методи); педагогічна творчість (творча уява, нестандартне мислення, потреба в пошуку нової інформації, прагнення до експерименту); педагогічний стиль (педагогічна переконаність, уміння адекватно сприймати й оцінювати свою і чужу діяльність, педагогічно спрямоване спілкування і поведінка, педагогічний такт та етика, уміння слухати і чути, інтерес до пізнання внутрішнього світу людей).

Вищим ступенем педагогічної культури, її виявом у реальному житті є педагогічна майстерність, що становить синтез розвиненого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок, умінь і емоційно-вольових засобів виразності, які у взаємозв'язку з якостями особистості педагога дозволяють йому успішно вирішувати різноманітні навчально-виховні завдання. Специфіка педагогічного процесу, його структура та зміст стають спонукальними причинами появи майстра, який реалізує на практиці функції розвитку, навчання і виховання людей.

Педагогічна майстерність, будучи складником педагогічної культури, у свою чергу, є складною структурою, що має, як мінімум, чотири підсистеми: знання предмета; педагогічна творчість; педагогічний стиль; педагогічна технологія (за А.Сидоровим).

Отже, складові педагогічної культури – науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні

здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт), прагнення до самовдосконалення.

Питання для самостійної роботи:

1. У чому полягають особливості діяльності викладача закладу вищої освіти?
2. Розкрийте сутність понять «культура», «духовна культура», «професійна культура», «педагогічна культура».
3. У чому полягають особливості формування педагогічної культури?
4. Проаналізуйте основні складові педагогічної культури.
5. Поясніть статичну форму прояву педагогічної культури.
6. Наведіть приклади динамічної форми прояву педагогічної культури.
7. Що означає «викладач – засіб передачі культури»?
8. Поясніть залежність педагогічної культури та педагогічної майстерності.
9. Яке значення у професійній діяльності викладача відіграють професійні знання?
10. Яку роль для викладача відіграють соціально-педагогічні якості?
11. На чому ґрунтується педагогічний такт викладача?
12. Розкрийте сутність і зміст психолого-педагогічних умінь викладача.
13. Що таке педагогічна техніка і від чого вона залежить?
14. Розкрийте сутність та особливості педагогічного професіоналізму.
15. Доведіть важливість формування педагогічного професіоналізму.
16. Проаналізуйте професіоналізм спілкування викладача.
17. Розкрийте основні шляхи професійного самовдосконалення.

Тема: Основи дидактики вищої школи

Мета вивчення: формування системи знань про особливості організації навчального процесу у вищій школі, основні дидактичні поняття та їхній зміст.

План:

1. Поняття дидактики вищої школи.
2. Закони, закономірності та принципи дидактики вищої школи.
3. Зміст освіти у закладі вищої освіти.
4. Моделі освіти в сучасному світі

Література:

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник; КПШ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
2. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.

3. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
4. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: дидактика вищої школи; закони, закономірності, принципи дидактики вищої школи; зміст освіти, моделі освіти

Основний зміст

Питання 1. Поняття дидактики вищої школи

У дидактиці аналізуються, обґрунтовуються, моделюються, узагальнюються та пояснюються явища пізнавальної діяльності, які лежать в основі освітнього процесу. Виконуючи пізнавальну чи утилітарну функцію, дидактика формує теоретико-методичні передумови поліпшення якості навчання, підвищення його ефективності. У дидактиці розробляються особливості та алгоритми діяльності того, хто навчає, і того, хто навчається, у взаємозв'язку.

Проблеми дидактики вищої школи досліджували: А.Алексюк, І.Бабин, В.Беспалько, В.Бондар, С.Вітвицька, С.Гончаренко, О.Гура, І.Дичківський, О.Жорнова, С.Максим'юк, О.Мороз, Г.Мирська, В.Коротяєв, А.Кузьмінський, М.Фіцула, П.Щербань, В.Ягупов та ін..

Дидактика (грец. didaktikos – повчальний) – галузь педагогіки, спрямована на вивчення і розкриття теоретичних основ організації процесу навчання (закономірностей, принципів, методів, форм навчання), а також на пошук і розроблення нових принципів, стратегій, методик, технологій і систем навчання.

Теорія освіти – це система ідей, обґрунтоване керівництво до дії, прогнозування шляхів удосконалення системи вищої освіти; упорядкування понять і категорій науки; прогнозування наукового розвитку, вибору методів і засобів наукових досліджень; визначення засобів розповсюдження наукових положень.

Проблеми теорії освіти вищої школи: визначення змісту навчання і кваліфікаційних рівнів випускників, виходячи з передбаченого розвитку науки і техніки; відображення у навчальному процесі зростаючої ролі науки у розвитку суспільства і матеріального виробництва, з урахуванням масового характеру вищої освіти і наукової підготовки спеціалістів; послідовне втілення у освітній процес більш досконалих способів і засобів навчання, що підвищують якість і ефективність; перехід навчання на більш високій шабелі інтелектуального і творчого розвитку здобувачів, виходячи з сучасних вимог безпосереднього освітнього процесу; розробка раціональних шляхів контролю за якістю засвоєння знань; гуманізація, гуманітаризація, етнізація змісту освіти; індивідуалізація, диференціація професійної і наукової підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти; процеси інтеграції вищої освіти України і Європи.

Об'єктом дидактики вищої школи є освітній процес у закладах вищої освіти. Оскільки сучасний етап розвитку людства вимагає неперервної освіти людини впродовж життя, а вища освіта стає доступною для кожного, зона дії дидактики значно розширюється й охоплює проблеми також навчання людей зрілого віку (від 20 років і старше).

Предметом дидактики вищої школи є визначення мети і завдань навчання у закладах вищої освіти, окреслення змісту освіти, виявлення закономірностей освітнього процесу, обґрунтування принципів і правил навчання, розробка форм, методів і прийомів навчання у закладі вищої освіти, визначення матеріальних засобів навчання у вищій школі.

Виокремлюють дві функції дидактики вищої школи – науково-теоретичну та конструктивно-технологічну (В.Попков, О.Коржуєв та ін.):

Науково-теоретична функція полягає у вивченні, систематизації та узагальненні педагогічного досвіду, його науковому обґрунтуванні, поясненні на основі відкритих психологією закономірностей і механізмів пізнавального, психомоторного розвитку особистості.

Конструктивно-технологічна функція дидактики – розроблення змісту, ефективних методів, прийомів і засобів навчання, конструювання навчальних технологій. Вона допомагає з'ясувати, як, відповідно до об'єктивних закономірностей навчального розвитку здобувачів, організувати навчальний процес для забезпечення його максимальної ефективності; які форми, методи і засоби є оптимальними в конкретних ситуаціях; якими принципами і правилами слід керуватися викладачу та ін.

Основні категорії дидактики: навчання, викладання, учіння.

Навчання – спосіб організації освітнього процесу. Воно є найнадійнішим способом здобування систематичної освіти. В основі будь-якого виду чи типу навчання закладено систему «викладання – навчання».

Викладання – діяльність науково-педагогічних працівників, яка виявляється у: передаванні інформації; організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів; наданні допомоги в разі труднощів у процесі навчання; стимулюванні інтересу, самостійності й творчості здобувачів; оцінці навчальних досягнень здобувачів.

Мета викладання – організація ефективного навчання кожного здобувача в процесі передавання інформації, контролю й оцінки її засвоєння, а також взаємодія зі здобувачами й організація спільної і самостійної діяльності.

Учіння – діяльність здобувача, що складається з: засвоєння, закріплення та застосування знань, навичок і вмінь; самостимулювання до пошуку, розв'язання навчальних завдань, самооцінки навчальних досягнень; усвідомлення особистісного змісту і соціальної значущості культурних цінностей і людського досвіду, процесів і явищ навколишньої дійсності.

Мета навчання – пізнання, збирання й опрацювання інформації про навколишній світ. Результати навчання виявляються в знаннях, уміннях, навичках, системі відносин і загальному розвитку здобувача.

Ефективність навчання визначається внутрішніми і зовнішніми критеріями.

Внутрішні критерії використовують успішність навчання й академічну успішність, а також якість знань і рівень напрацювання навичок і вмінь, рівень розвитку здобувача, рівень навченості.

Успішність навчання – це ефективність керування навчальним процесом, що забезпечує високі результати за умов мінімальних затрат.

Академічну успішність здобувача визначають за ступенем збігу реальних і запланованих результатів навчальної діяльності. Академічну успішність фіксують відповідною кількістю балів.

Процес навчання – динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) педагога та здобувачів, під час якої здійснюється стимулювання та організація активної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів з метою засвоєння системи наукових знань, умінь, навичок, розвитку і всебічної вихованості особистості (Н.Мойсеюк).

Процес засвоєння знань здійснюється поетапно відповідно до таких рівнів: розрізнення чи пізнання предмета (явища, події, факту); запам'ятовування й відтворення предмета, розуміння; застосування знань на практиці і перенесення знань у нові ситуації.

Якість знань оцінюють за такими показниками: повнота, системність, глибина, дієвість, міцність.

Одним з основних показників перспектив розвитку здобувача є здатність до самостійного розв'язання навчальних завдань (близьких за принципом розв'язання у співпраці і за допомогою педагога).

Зовнішніми критеріями ефективності процесу навчання вважають: ступінь адаптації випускника до соціального життя і професійної діяльності; темпи зростання процесу самоосвіти як пролонгований ефект навчання; рівень освіченості чи професійної майстерності; готовність підвищувати рівень освіти.

Завдання дидактики вищої школи: розробка змісту загальної і професійної освіти у різних типах ЗВО з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку України; удосконалення змісту підготовки фахівців різних профілів (визначення оптимальних шляхів, вибір методів, форм, технологій навчання); дослідження особливостей навчання обдарованої студентської молоді; обґрунтування наукових засад подальшого розвитку та підвищення пізнавальної самостійності та активності здобувачів в освітньому процесі; поглиблення досліджень, спрямованих на інтенсифікацію освітнього процесу; обґрунтування шляхів інтеграції навчальних дисциплін; конструювання (модернізація) освітніх технологій; побудова змісту і процесу навчання на основі гуманізації;

побудова змісту освіти на основі національної культури (мови, історії, літератури тощо); пошуки нових ефективних форм організації навчання на засадах демократизму і гуманізму.

Питання 2. Закони, закономірності та принципи дидактики вищої школи

На характер педагогічного пізнання впливає розуміння таких філософських категорій як «закон», «закономірність», що вживаються у педагогіці вищої школи як філософські категорії.

Поняття «закон» у педагогічній літературі тлумачиться як внутрішній і необхідний, всезагальний і суттєвий зв'язок предметів і явищ об'єктивної дійсності, як загальні необхідні і суттєві зв'язки між предметами і процесами.

Розрізняються закони динамічні та статичні.

Динамічним законом є такий, за якого вихідний (початковий) стан об'єкта однозначно визначає ряд наступних його станів. Знаючи перший, можна передбачити інший.

Статичним законом називається такий, при якому передбачається визначення можливості (імовірності) закладених тенденцій у зміни об'єкта або системи за певних заданих умовах. У дидактиці переважають статичні закони і виявляються в більшості випадків як тенденції.

Основний закон педагогіки формулюють як закон соціальної обумовленості цілей, змісту, форм організації і методів навчально-виховної діяльності.

Поняття «закономірність» – визначення всезагальної упорядкованості природи і суспільства, в межах якої необхідно виділити закони – спеціальні і загальні.

Закономірності (згідно І.Лернера) можна розділити на дві групи:

– закономірності, притаманні освітньому процесу за його сутністю (які неминуче виявляються, як тільки він виникає в будь-якій формі) – це закони, які притаманні навчанню завжди (виховуючий характер навчання; цілеспрямований характер взаємодії педагога і здобувача другого рівня вищої освіти; єдність педагогічного керівництва і самодіяльності здобувача; включення здобувачів у діяльність; залежність між метою навчання, змістом освіти і методами навчання; мета визначає зміст і методи, методи і зміст зумовлюють ступінь досягнення мети);

– закономірності, що виявляються залежно від характеру діяльності того, хто навчає, і тих, хто навчається, засобів навчання, а отже залежить від змісту освіти і методів («поняття будуть засвоєні, якщо пізнавальна діяльність здобувачів цілеспрямовано організовано», «міцність засвоєння усвідомленого змісту освіти є тим більшою, чим регулярніше організовано пряме і відкладене повторення і введення його в систему вже засвоєного раніше»; «навички можуть бути сформовані, якщо викладач організує відтворення усвідомлених операцій і дій, що лежать в основі навичок»).

Закономірності знаходять свій конкретний вияв у принципах, що з них випливають.

Під принципами розуміють вихідні, нормативні вимоги до оптимальної організації і здійснення освітнього процесу у ЗВО.

Принципи навчання виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способів регулювання практики освітнього процесу.

Загальнодидактичні принципи лежать в основі вивчення всіх дисциплін, а також мають регулювати організаційні основи освітнього процесу на різних рівнях.

Принципи тісно пов'язані із закономірностями навчання й відображають дидактичні закони. На основі загальнодидактичних принципів розробляють принципи фахових методик.

Принципи навчання:

Науковості – вимагає, щоб зміст освіти вищої школи відповідав досягненням науки у відповідній галузі знань.

Систематичності та системності випливає з того, що пізнання навколишнього світу можливе лише у певній системі, і кожна наука становить систему знань, об'єднаних внутрішніми зв'язками. Тому цей принцип означає послідовне, з урахуванням логіки конкретної науки та мисленнєвих можливостей здобувача, розгортання змісту знань, способів діяльності у освітніх програмах, підручниках, посібниках та інше, дотримання такого ж порядку засвоєння знань, формування умінь та навичок.

Зв'язку з життям, практикою. Освіта лише тоді є успішною, коли особистість відчуває корисність і потрібність засвоєваних знань. Адже сутність діяльності ЗВО зводиться до підготовки людини до активної продуктивної праці у сфері створення духовних і матеріальних цінностей.

Свідомості і активності навчання випливає з важливої закономірності пізнавальної діяльності людини: знання – це результат самостійної розумової праці особистості. Лише розумова праця є запорукою інтелектуального розвитку людини, міцності набутих знань, формування дієвих мотивів навчання.

Єдності конкретного і абстрактного означає, що у освітньому процесі необхідне, дотримуватися логіці процесу засвоєння знань, на кожному відрізку навчання знайти його початок у фактах і спостереженнях одиничного або в аксіомах, наукових поняттях і теоріях, після чого визначити закономірний перехід від сприйняття одиничного, конкретного предмету до загального, абстрактного або, навпаки, від загального, абстрактного до одиничного, конкретного.

Доступності – закономірності, які лежать в основі цього принципу: доступність визначається віковими особливостями здобувачів і залежить від їх індивідуальних особливостей; доступність залежить від організації навчального процесу, методів навчання і пов'язана з умовами протікання

навчання; доступність визначається тим, що чим вище рівень розумового розвитку і запас уявлень і понять, тим успішніше здобувач в змозі просунути вперед при засвоєні нових знань; поступове наростання труднощів навчання; навчання на оптимальному рівні труднощів позитивно впливає на темпи і ефективність навчання, якість знань.

Міцності знань – закріплені закономірності засвоєння змісту освіти та розвитку пізнавальних сил здобувачів – дві взаємопов'язані сторони процесу освіти; міцність засвоєння здобувачем навчального матеріалу залежить не тільки від об'єктивних факторів: змісту і структури цього матеріалу, але також від суб'єктивного відношення здобувача; обумовлюється організацією навчання, використанням видів і методів навчання, а також залежить від часу навчання; пам'ять здобувачів має вибірковий характер; чим важливіший і цікавіший матеріал, тим краще цей матеріал засвоюється.

Гуманізації – розкриття людиновимірного та орієнтованого на людину потенціалу викладачів та здобувачів, спрямованого на гуманізацію глобального соціального, соціально-політичного та соціально-культурного середовища. Тобто, всі ті гуманістичні можливості, які закладені у здібностях здобувачів і в самому освітньому процесі навчання, необхідно використовувати з метою розвитку творчих здібностей і навичок, які повинні бути застосовані у майбутній діяльності спеціалістів. А для цього необхідно реалізувати гуманістичні принципи у самому процесі вступу до закладу вищої освіти, доступу до освіти, у освітньому процесі, відновленні освіти через певний термін тощо.

Культуровідповідності передбачає нерозривний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і свого народу, зокрема із знаннями про загальнолюдські багатства в царині духовної та матеріальної культури, про особливості розвитку і становлення національної культури та її взаємозв'язки із загальнолюдською; знаннями історії свого народу, його культури; забезпеченням духовної єдності і спадкоємності поколінь.

Наочності. Передбачає навчання на основі живого сприймання конкретних предметів і явищ дійсності або їх зображень.

Диференціації – це орієнтація ЗВО на досягнення здобувачів з урахуванням задоволенням і розвитком їх інтересів, нахилів і здібностей.

Оптимальності освітнього процесу вимагає, щоб освітній процес досягав найкращого для даної ситуації рівня свого функціонування. Він висуває вимоги розумності, раціональності, відчуття міри у вживанні всіх елементів навчального процесу.

Питання 3. Зміст освіти у закладі вищої освіти

Закон «Про освіту» України (2020р.) визнає, що: *освіта* є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Згідно з Законом «Про вищу освіту» 2020р. *освітній процес* – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Зміст освіти – це певний обсяг і характер систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-етичних ідей, якими має оволодіти людина, в даному випадку – магістрант у процесі навчання.

Чотири основні елементи змісту освіти (за І.Лернером):

– інформація, яка підлягає засвоєнню. Знання, що накопичені людством (основні ідеї, концепції, теорії, поняття науки). Знання про шляхи, методи пізнання, типи і способи розумових дій.

– способи діяльності – уміння, навички;

– досвід емоційно-ціннісного ставлення до знань;

– досвід творчої діяльності (перенесення знань, варіативність, комбінування).

Основні напрями оновлення змісту освіти (Державна національна програма «Освіта ХХІ століття» (1992), Закон України «Про вищу освіту» (2014)): деідеологізація змісту освіти (утвердження загальнолюдських цінностей, професіональна спрямованість змісту освіти); етнізація змісту освіти (вивчення на основі вчень національних досягнень, використання народної педагогіки, розширення курсів дисциплін, пов'язаних з історією українського народу); індивідуалізація та диференціація змісту освіти (багатоваріантність програм); практичне спрямування змісту освіти; спрямованість змісту освіти на розвиток самостійності, саморуку, самовдосконалення здобувача другого рівня вищої освіти.

Зміст освіти, згідно Закону України «Про вищу освіту» (редакція 2020р.) у закладах вищої освіти визначається освітньо-професійною програмою підготовки майбутніх фахівців, структурно-логічною схемою їх підготовки, навчальними програмами дисциплін, іншими нормативними актами органів державного управління освіти та закладу вищої освіти і

відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах.

Освітньо-професійна програма підготовки – це перелік нормативних і вибіркового навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.

Структурно-логічна схема підготовки – наукове методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми підготовки.

Зміст освіти ЗВО складається з нормативної та вибіркового навчальних дисциплін.

Нормативна частина змісту освіти є гарантованим мінімумом до відповідного освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня. Вона визначається державним стандартом освіти і є обов'язковим компонентом реалізації освітньої (освітньо-професійної) програми.

Нормативні навчальні дисципліни визначає державний стандарт освіти (освітньо-професійна програма підготовки). Дотримання їх назв є обов'язковим для закладів вищої освіти, а обсяг не може бути меншим від обсягу, встановленого державними стандартами освіти.

Вибіркові навчальні дисципліни вводяться до навчального плану закладом вищої освіти для більш повного задоволення освітніх і кваліфікаційних запитів особи та потреб суспільства, ефективного використання можливостей закладу освіти, врахування регіональних потреб тощо. Вони можуть бути як обов'язковими для всіх здобувачів, так і обраними здобувачами індивідуально. Вибіркові навчальні дисципліни запроваджуються, як правило, у формі спеціальних навчальних курсів для поглиблення загальноосвітньої, фундаментальної і фахової (теоретичної і практичної) підготовки.

Питання 4. Моделі освіти в сучасному світі.

Історія зафіксувала різні моделі освіти, кожна з яких має свої позитивні тенденції. Сислове навантаження терміна «модель» багатопланове: зразок, взірцевий примірник чогось; тип, марка конструкції; те, що є матеріалом, натурою для відтворення; зразок, з якого знімається форма для відливання в іншому матеріалі; комп'ютерна модель; розрахункова модель; теоретична модель (процесу, конструкції тощо).

Моделі освіти:

– модель освіти як державно відомчої організації. В такому випадку система освіти розглядається структурами державної влади як самостійний напрям в ряді інших галузей народного господарства. Базується вона за відомчим принципом, з жорстким централізованим визначенням цілей, змісту освіти, номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін у межах того чи іншого типу освітньої системи. При цьому навчальні заклади підпорядковуються і контролюються адміністративними або спеціальними органами;

– модель розвиваючого навчання (В.Давидов, В.Рубцов). Ця модель тлумачить організацію освіти як особливу інфраструктуру через широку кооперацію діяльності освітніх систем різного рангу, типу, рівня. Така побудова дозволяє забезпечити і задовольнити потреби різних соціальних прошарків населення. У такому випадку сфера освіти виступає як ланка соціальної практики;

– традиційна модель освіти (Ж.Мажо, Л.Кро, Ж.Капель, Д.Равич) – це модель систематичної академічної освіти як способу передачі молодому поколінню універсальних елементів культури минулого. Відповідно до концепції традиціоналізму освітня система має розв'язувати переважно завдання формування базових знань, умінь, навичок (у межах культурно освітніх традицій), що дозволяють індивідуальності перейти до самостійного засвоєння знань, умінь, цінностей більш високого рангу.

– раціоналістична модель (П.Блум, Р.Ганьє, Б.Скінер та ін.) передбачає таку організацію, яка забезпечує набуття знань, умінь, навичок і практичного пристосування до існуючого суспільства (засвоєння тільки таких культурних цінностей, які дозволяють молодій людині адаптуватися в існуючій суспільній структурі). В ідеології сучасної раціоналістичної моделі освіти центральне місце займає біхевіористська теорія.

– феноменологічна модель освіти (А.Маслоу, А.Комбс, К.Роджерсу та ін.) передбачає персональний характер освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Освіта розглядається як гуманістична у тому значенні, що вона більш повно й адекватно відповідає дійсній природі людини, допомагає їй виявити те, що закладено в ній природою. Педагоги цієї орієнтації створюють умови для самопізнання, саморуку індивідуальності. *Саме цей напрям утверджується в Україні, але має назву особистісно-орієнтованої гуманістичної моделі.*

– неінституціональна модель освіти (П.Гудман, І.Ілліч, Ж.Гудлед, Ф.Клейн, Л.Бернар та ін.) – орієнтована на організацію освіти поза соціальних інститутів, зокрема шкіл і закладів вищої освіти.

На сьогодні в світі склалися такі освітні моделі:

Американська модель: молодша середня школа – середня школа – старша середня школа – коледж дворічний – коледж чотирирічний в структурі університету – магістратура – аспірантура. Американська модель характеризується тим, що забезпечує набуття досвіду, необхідного для успішної практичної діяльності, орієнтує учнів на індивідуальні запити, надає свободу широкого вибору навчальних предметів і варіювання змісту освіти.

Французька модель: єдиний коледж – технологічний, професійний і загальноосвітній ліцей – університет – магістратура – аспірантура.

Німецька модель: загальна школа – реальне училище, гімназія, основна школа – інститут – університет – аспірантура.

Англійська модель: об'єднана школа – граматична і сучасна школа-коледж – університет – магістратура – аспірантура.

Російська модель: загальноосвітня школа – повна середня школа-ліцей – коледж – інститут, університет, академія – аспірантура – докторантура.

Питання для самостійної роботи:

1. Сформулюйте визначення дидактики.
2. Назвіть, що є об'єктом та предметом дидактики вищої школи.
3. Розкрийте сутність функцій дидактики.
4. Чим відрізняються поняття «викладання» та «учіння»?
5. Охарактеризуйте зовнішні критерії ефективності процесу навчання.
6. Прокоментуйте завдання дидактики вищої школи
7. Назвіть основні категорії педагогіки вищої школи.
8. Порівняйте категорії «закономірність» і «принцип» у навчанні.
9. Проаналізуйте основні принципи дидактики вищої школи.
10. Які основні елементи змісту освіти за І.Лернером?
11. Якими державними документами визначається зміст освіти?
12. Проаналізуйте основні моделі освіти.

Тема: Форми та методи організації навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі

Мета вивчення: ознайомлення з класифікацією методів навчання та науково-дослідної роботи; формами організації навчання та їх методикою викладання у вищій школі; різними видами лекцій та методикою їх викладання.

План:

1. Сутність поняття «форми організації навчання». Розвиток і становлення організаційних форм навчання.
2. Типологія і характеристика методів навчання.
3. Академічна лекція в системі професійної підготовки здобувачів.
4. Технологія і техніка підготовки академічної лекції.
5. Дидактичні основи семінарських, практичних, лабораторних, індивідуальних та інших форм занять.

Література:

1. Березюк О.С., Власенко О.М. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2017. 212 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник; КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.

4. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
5. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: форми організації навчання, методи навчання, лекція, семінар, практичне заняття.

Основний зміст

Питання 1. Сутність поняття «форми організації навчання». Розвиток і становлення організаційних форм навчання.

Організація навчального процесу – система заходів, які включають в себе розподіл навчальних навантажень між кафедрами закладу вищої освіти, підбір кадрів, складання розкладу занять, консультацій, видів поточного і підсумкового контролю, державної атестації.

Форма організації навчання – це зовнішня узгоджена діяльність суб'єктів навчального процесу, якій притаманні такі ознаки: визначеність у часі, періодичність, постійність складу учасників, єдність дидактичної мети.

Індивідуальна форма навчання виникла в античних країнах і широко використовувалась у середньовічній Європі. Сутність її полягає в тому, що вчитель навчає кожного учня індивідуально, що дає змогу враховувати особистісні можливості учнів і відповідно визначати зміст, форми й методи навчальної роботи.

Групова форма навчання набула значного поширення в період середньовіччя й зберігалася в багатьох школах Європи ще у XIX ст. Застосовуючи цю форму, вчитель навчає групу дітей, які перебувають на різних щаблях вікового й інтелектуального розвитку.

Класно-урочна форма навчання бере свій початок з братських шкіл України і Білорусі. Саме у них відпрацьовувались елементи урочної системи. Сутність класно-урочної системи зводиться до того, що учитель одночасно навчає чималу групу дітей (до 45 осіб), які перебувають приблизно на однаковому рівні анатомо-фізіологічного і психічного розвитку, заняття проводиться у класній кімнаті, за постійним розкладом і регламентом.

Наукове обґрунтування класно-урочної форми навчання дав чеський педагог Ян Амос Коменський у фундаментальній праці «Велика дидактика» (1657 р.). Після її появи урок став провідною формою навчання у всіх школах світу.

Белл-ланкастерська форма навчання виникла наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Англії. Її назва походить від імен засновників – священика А. Белля і Дж. Ланкастера. У цей період в Англії бурхливо розвивався капіталізм, з'являлись усе нові виробництва, на які залучалась велика кількість селян. Відповідно гостро постала потреба масової освіти робітників та їх дітей. А вчителів не вистачало. Тому одному вчителеві доручали навчання 250–300 учнів різного віку.

Певний інтерес становить *форма організації навчання за дальтон-планом*. Виникла вона на початку ХХ ст. у США під впливом філософської концепції екзистенціалізму з метою формування в дітей ініціативності, самостійності, винахідливості, діловитості. Уперше запровадила й описала цю форму навчання вчителька з міста Дальтона Е. Паркхерст.

Технологія навчання була така: зміст навчального матеріалу з кожної дисципліни поділявся на частини (блоки), кожен учень отримував індивідуальне завдання у формі плану й самостійно його виконував.

Бригадно-лабораторна форма навчання зародилась у 20-х роках минулого століття в радянській школі. Це була своєрідна спроба модернізувати систему дальтон-плану на колективістських засадах. З учнів класу формували бригади по 5–9 осіб, на чолі яких стояли обрані бригадири. Навчальні завдання у вигляді планів давались на бригаду, яка мала працювати над його виконанням. Після закінчення визначеного періоду бригадир звітував перед педагогом про виконання завдання, на основі чого оцінювалась робота членів бригади.

Якщо поглянути на організаційні аспекти провадження навчальної роботи у ЗВО, виходячи з ознак класно-урочної системи, то без перебільшення можна констатувати, що домінантною формою тут залишається урок. Лекції, семінарські, лабораторні, практичні заняття, колоквіуми тощо – це не що інше, як дидактичні види навчально-виховної роботи класно-урочної системи.

Питання 2. Типологія і характеристика методів навчання.

Методи навчання (грец. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й здобувачів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності.

Прийоми навчання – це складова методу, конкретні дії педагога й здобувачів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи тих методів.

Засоби навчання – це різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби тощо).

Класифікація методів навчання – це упорядкована за певною ознакою їхня система. В даний час відомі десятки класифікацій методів навчання. Однак нинішня дидактична думка дозріла до розуміння того, що не слід прагнути установити єдину і незмінну номенклатуру методів. Навчання – надзвичайне рухливий, діалектичний процес. Система методів повинна бути динамічною, щоб відображати цю рухливість, враховувати зміни, що постійно відбуваються в практиці застосування методів.

Сутність і особливості найбільш обґрунтованих класифікацій методів навчання.

1. Традиційна класифікація методів навчання, що бере початок у древніх філософських і педагогічних системах і уточнена для нинішніх умов. Як загальну ознаку виділених у ній методів береться джерело знань. Таких джерел здавна відомо три: практики, наочність, слово. У ході культурного прогресу до них приєднався ще один – книга, а в останні десятиліття усе сильніше заявляє про себе могутнє безпаперове джерело інформації – відео в сполученні з новітніми комп'ютерними системами. У даній класифікації виділяється п'ять методів: практичні, наочні, словесні, робота з книгою, відеометод. Кожний з цих загальних методів має модифікації (способи вираження).

2. Класифікація методів за призначенням (М.Данилов, Б.Єсіпов). За спільну ознаку класифікації виступають послідовні етапи, через які проходить процес навчання на уроці. Виділяються наступні методи: придбання знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творча діяльність; закріплення; перевірка знань, умінь, навичок.

3. Класифікація методів за типом (характером) пізнавальної діяльності (І.Лернер, М.Скаткін). Тип пізнавальної діяльності – це рівень самостійності (напруженості) пізнавальної діяльності, якого досягають учні (здобувачі), працюючи за запропонованою педагогом схемою навчання. Ця характеристика тісно сполучена з рівнями розумової активності здобувачів. У даній класифікації виділяються наступні методи: пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний); репродуктивний; проблемний виклад; частково-пошуковий (евристичний); дослідницький.

4. За дидактичними цілями виділяється дві групи методів навчання: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню й удосконалюванню придбаних знань (Г.Щукіна, І.Огородников та ін.).

5. Найбільше поширення в дидактиці дістала класифікація методів навчання, запропонована академіком Ю.Бабанським. У ній виділяється три великі групи методів навчання:

- 1) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- 3) методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Класифікація методів навчання

І. Характеристика методів навчання за джерелом знань

Словесні методи: розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, лекція, робота з книгою.

Розповідь – це метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання здобувачів до створення в уяві певного образу.

Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого педагог розкриває сутність певного явища, закону, процесу.

Бесіда передбачає використання попереднього досвіду здобувачів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних.

Дискусія. Дискусія як метод навчання заснований на обміні поглядами щодо визначення проблеми, причому ці погляди відбивають власну думку чи учасники спираються на думки інших.

Лекція – це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

Важливе місце у навчальному процесі займає *інструктаж*. Він передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання правил безпеки під час виконання навчальних операцій.

Чільне місце серед групи словесних методів посідає *метод роботи з книгою*. Віднесення його до цієї групи дещо умовне.

Існує ряд прийомів самостійної роботи з друкованими джерелами. Основні з них: конспектування, складання плану тексту, тезування, цитування, анотування, рецензування, складання довідки, складання формально-логічної моделі, складання тематичного тезауруса, складання матриці ідей.

Наочні методи. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання і психологічними особливостями сприймання. *Наочні методи використовуються у взаємозв'язку зі словесними і практичними методами навчання.*

Демонстрація – це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація – метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки тощо).

Спостереження як метод навчання передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному й виробничому середовищі без втручання у ці явища і процеси.

Практичні методи навчання спрямовані на досягнення завершального етапу процесу пізнання.

Лабораторний метод передбачає організацію навчальної роботи шляхом використання спеціального обладнання та певної технології для набуття нових знань або перевірки наукових гіпотез на рівні досліджень.

Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань.

Вправа – це метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні здобувачами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок.

II. Методи навчання за характером логіки пізнання. Основним «інструментом» пізнання є мозок людини. Тому в навчальному процесі природно використовуються методи, відповідні логіці. Це – аналіз, синтез, індукція, дедукція, традукція. Вони можуть діяти й у певному взаємозв'язку.

Аналітичний метод передбачає мисленнєвий або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак.

Синтез як метод ґрунтується на мисленнєвому або практичному з'єднанні виділених аналізом елементів чи властивостей предмета, явища в одне ціле. Синтез є органічним продовженням аналізу й може будуватися лише на його основі.

Індуктивний метод – це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального.

Дедуктивний метод, навпаки, базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного.

Традуктивний метод передбачає висновки від одиничного до одиничного, від часткового до часткового, від загального до загального.

Методи навчання за логічними ознаками не відокремлені від методів навчання за джерелами знань. У процесі використання словесних, практичних і наочних методів викладач і здобувачі не можуть обійтися без індукції, дедукції, традукції, аналізу й синтезу.

III. Методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності.

Ефективність навчання багато в чому зумовлена способом організації мислення. Залежно від рівня розумової активності здобувачів виділяють такі методи навчання: *проблемний виклад (проблемно-інформаційний), частково-пошуковий, дослідницький.*

Використання цих методів ґрунтується на послідовній і цілеспрямованій постановці перед здобувачами проблемних завдань, розв'язуючи які, вони під керівництвом викладача активно засвоюють нові знання.

Проблемний виклад передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу здобувачам у виділенні та «прийнятті» проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності здобувачів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації.

Частково-пошуковий метод включає здобувачів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати здобувачів до розуміння і «прийняття» пізнавального завдання; керувати ходом пошукової мисленнєвої діяльності здобувачів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність здобувачів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі.

Дослідницький метод спрямований на включення здобувачів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання.

Методи навчання перебувають між собою у взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи один одного. У цьому процесі є ще один компонент інструментарію навчання – *прийом*. В одних випадках прийом може виступати як певна дія, спрямована на реалізацію вимог конкретного методу.

Питання 3. Академічна лекція в системі професійної підготовки здобувачів.

Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки (С. Гончаренко).

Лекція як метод навчання реалізує наступні функції: інформаційну, орієнтовну, пояснювальну, переконувальну, виховну. Її сутність не в односпрямованій діяльності викладача, а у взаємодії зі здобувачами і обов'язково активній, спрямованій на сумісний навчальний пошук, а не в механічному поєднанні цих двох діяльностей. Ціль лектора полягає не стільки у тому, щоб повідомити певний обсяг знань здобувачам, скільки у тому, щоб забезпечити їхню зустрічну активність, тобто створити всі необхідні умови для того, щоб здобувач захотів «взяти» те, що пропонує викладач на лекції.

Лекції бувають за своїм змістом вступні, тематичні, оглядові, заключні.

За способом викладу та засвоєння матеріалу здобувачами: пояснювально-ілюстративні, проблемні, лекції-прес-конференції, лекції-консультації, лекції-бесіди, лекції-дискусії.

За характером передачі змісту: академічні, або традиційні, інноваційні, бінарні.

Суттєві переваги лекції:

– можливість реалізувати одну зі стрижневих ідей гуманної педагогіки (творча співпраця педагога зі здобувачами, спільна емоційна взаємодія);

– активізує мисленнєву діяльність здобувачів (звісно, якщо вона кваліфіковано прочитана, уважно вислухана і зрозуміла).

– у лекції акумульовано великий обсяг наукової інформації з урахуванням новітніх досягнень тієї чи тієї науки;

– у процесі читання лекції можна врахувати специфіку професійної підготовки здобувачів, їхні інтереси;

– зміст лекції, процес читання містять у собі значні виховні можливості з погляду розвитку інтелекту здобувачів, формування морально-духовних якостей, культури спілкування, становлення професійної культури майбутніх фахівців.

– можливість викласти в узагальненому та систематизованому вигляді великий обсяг матеріалу;

- можливість паралельно з викладом змісту лекції пояснювати, роз'яснювати, коментувати тощо;
- економічність ознайомлення з навчальним матеріалом у часі, оскільки зміст лекції є результатом узагальнення і систематизації великого обсягу матеріалу та його сконцентрованості;
- здобувач отримує можливість засвоїти значно більше інформації, ніж за той самий час самостійної роботи;
- можливість оперативно ознайомити слухачів з новітніми науковими досягненнями;
- можливість реалізувати виховний потенціал лекційного матеріалу, мотивувати здобувачів, підсилювати інтерес до навчальної дисципліни, плідно впливати на погляди та переконання слухачів, формувати в них уміння критично оцінювати отриману інформацію;
- лекція є незамінною для здобувача при дефіциті літератури;
- заміна лекції підручником чи електронними версіями обмежує можливості збагачення самого викладача, оскільки підготовка до лекції – це спосіб поглиблення спеціальних знань та розширення загального світогляду; з іншого боку, підготовка до лекції змушує викладача належним чином опанувати і творчо структурувати навчальний матеріал; на лекції завжди є можливість формулювати цікаві проблеми, співставляти різні позиції, звертатись до життєвого досвіду здобувачів;
- можливість спонукати до професійного самовдосконалення та самовиховання студентської молоді.

Типові недоліки лекції:

- інформація, яку подає викладач, спрямована, в основному, на слухову пам'ять здобувача. Цей вид пам'яті досить недосконалий. Сприйнята інформація утримується в короткотерміновій пам'яті невеликий проміжок часу. І коли немає підкріплення, інформація «вивітрюється» («В одно вухо влетіло, удруге вилетіло», говорить народна мудрість). Дослідження показують, що під кінець лекції з усього обсягу поданої інформації здобувач може відтворити лише 10–15 %;
- великі потоки слухачів (понад 50) позбавляють викладача можливості ефективно управляти розумовою діяльністю здобувачів;
- здобувачі молодших курсів слабо володіють методикою і технікою сприймання змісту лекції та конспектування;
- лекція певною мірою привчає здобувача до пасивного привласнення чужих думок, не стимулює тягу до самостійного навчання, не забезпечує індивідуального, диференційованого підходу до навчання;
- здобувач є лише споживачем готової інформації;
- пасивність здобувачів та можливість займатись власними справами (готуватись до наступного заняття, читати художню літературу, подорожувати по інтернету тощо);

- замість непродуктивного способу передачі інформації в усній формі більш успішно можна передавати її в тих чи тих електронних версіях;
- нерідко на лекції здобувачі механічно сприймають навчальний матеріал, не осмислюючи його;
- великі потоки слухачів нерідко позбавляють викладача можливості ефективного управління процесом сприймання інформації;
- часто лекція гальмує бажання здобувачів опрацювати інші наукові джерела інформації окрім конспекту, звужуючи навчання у ЗВО до школярства.

Питання 4. Технологія і техніка підготовки академічної лекції.

У процесі підготовки до академічної лекції слід дотримуватися такої послідовності.

1. Ознайомлення з навчальним планом спеціальності з метою визначення місця навчальної дисципліни у системі всіх дисциплін, спрямованих на підготовку фахівців певного профілю.
2. Вивчення програми з конкретної дисципліни для ознайомлення з логікою побудови навчального курсу, змістом лекційних, практичних, лабораторних занять.
3. Ознайомлення з підручниками та навчальними посібниками з предмета, з'ясування, в якому обсязі у них розкрито зміст навчального матеріалу стосовно вимог програми.
4. Виокремлення дидактичного матеріалу стосовно вимог конкретної теми з урахуванням інтелектуальних можливостей здобувачів.
5. Ознайомлення з новими (не відомими здобувачам) науковими поняттями, термінами, їхньою етимологією.
6. Добір і систематизація методів, засобів, прийомів, прикладів, які будуть використані у лекції.
7. Підготовка текстового варіанта лекції.
8. Опрацювання відредагованого дидактичного матеріалу лекції.
9. Створення коротких тез, опорних сигналів. Це дає змогу в аудиторії звільнити себе від залежності від тексту, відійти від прямого читання, а реалізувати лекцію шляхом розмірковувань, творчих пошуків істини спільно зі слухачами.
10. Створення допоміжного, резервного дидактичного матеріалу до лекції.

Таким чином, лекція у вищій школі – це відповідальне багатоаспектне педагогічне дійство. Воно є вершиною педагогічної майстерності педагога-науковця. Академічна лекція має нести в собі не лише інформаційний, змістовий потенціал, а й соціально-педагогічний. Останнє вимагає від викладача високої педагогічної культури і професійної майстерності.

Рекомендації, якими можна скористатись, готуючись до лекції:

1. Чітко визначить місце лекції в структурі навчальної дисципліни, тему та завдання лекції, з урахуванням студентської аудиторії, в якій вона буде читатись.

2. Опрацюйте джерела інформації, узагальніть та систематизуйте її, відокремте основне та другорядне, визначить ключові положення, обов'язково віднайдіть матеріал для забезпечення ефекту новизни, цікаві факти для ілюстрації теоретичних положень, мотивації здобувачів.

3. Складіть розгорнутий план лекції та композиційно оформіть її зміст (що скажете на початку лекції, щоб зацікавити, заінтригувати, мобілізувати, забезпечити пізнавальну активність; що буде кульмінацією лекції; де використаєте мультимедіа; з якими запитаннями звернетесь до аудиторії; чим особливо здивуєте здобувачів; як завершите лекцію, щоб викликати післядію).

4. Виберіть оптимальний варіант початку лекції, щоб викликати увагу до її змісту, зацікавити та зразу ж включити здобувачів у роботу, створивши сприятливу психологічну робочу атмосферу.

5. Виокреміть у конспекті лекції основне та суттєве, що обов'язково необхідно повідомити здобувачам, продумайте прийоми його варіативного повторення з метою кращого їх розуміння та засвоєння.

6. Попрацюйте над змістом лекції з позицій його доступності для здобувачів, лаконічності та забезпечення логічного зв'язку між окремими частинами інформації, чіткої послідовності викладу, зв'язку з життям, практикою, потребами та інтересами здобувачів.

7. Продумайте прийоми активізації уваги, пізнавальної та інтелектуальної активності здобувачів у процесі лекції.

8. Сформулюйте поради здобувачам щодо кращого засвоєння інформації, подальшої самостійної роботи над темою і змістом лекції.

9. Спрогнозуйте можливі запитання здобувачів та продумайте відповіді на них.

10.3 метою уникнення мовних помилок у процесі повідомлення лекційного змісту визначить наголоси, особливості вимови слів (орфоепічні норми) та їх правопис.

Питання 5. Дидактичні основи семінарських, практичних, лабораторних, індивідуальних та інших форм занять.

У структурі навчально-виховної роботи чітко простежуються логічні зв'язки між теоретичною і практичною підготовкою фахівців.

В основі різноманітних видів навчальної діяльності, в яких здобувачі беруть участь, лежать принципи навчання (науковості, систематичності й послідовності, творчої активності й самостійності, єдності теоретичної і практичної підготовки, професійної спрямованості тощо).

Види семінарів, вимоги до їх організації та проведення.

Семінар (лат. *seminarium* – розсадник) – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблене опрацювання

теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів, формуванню самостійності суджень, умінню обстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

У практиці навчальної роботи виділяють три різновиди семінарських занять: *просемінари, семінари, спецсемінари*.

Практичне заняття (лат. *practicos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд здобувачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачами відповідно сформульованих завдань.

Лабораторне заняття (лат. *labor* – праця) – форма навчального заняття, за якого здобувачі під керівництвом викладача особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки і підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірною апаратурою обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Цей вид занять організовується за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану здобувача.

Консультація (лат. *consultatio* – звертання за порадою) – форма навчального заняття, що передбачає надання здобувачам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних умінь і навичок шляхом відповіді викладача на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Колоквіум (лат. *colloquium* – розмова, бесіда) – це вид навчальної роботи, що передбачає з'ясування рівня засвоєння здобувачами знань, оволодіння вміннями й навичками з окремої теми чи розділу.

Одна з найважливіших умов результативності практичного заняття – *чітке визначення його цілей* та орієнтація викладача на їх досягнення.

Плідність практичного заняття залежить від успішності реалізації його основних цілей, одна з яких полягає у *розвитку інтелектуальних здібностей та мислення, навичок розумової праці* здобувачів.

Досить часто головна увага на практичному занятті звертається на відтворення засвоєних знань: виступи з визначених питань, доповнення, знову виступи та доповнення.

Одна з основних цілей практичного заняття – *залучити здобувачів до активної практичної діяльності*.

На практичних заняттях мають бути створені умови для *дієвості* науково-теоретичних та операційних знань, здобутих у процесі самостійної підготовки до занять і надання цим знанням *гнучкого, діяльнісного характеру*.

Базуючись на положенні про те, що навчання – це не проста передача знань, а перш за все, спілкування, комунікація (Б. Ананьев) і найсучасніші методи навчання та виховання спрацюватимуть лише тоді, коли будуть *комунікативно забезпечені*, – тому один з важливих напрямків діяльності викладача вищої школи – орієнтація на комунікативне забезпечення як методів навчання, так і методів виховання з метою більш успішного включення їх у практичну діяльність.

Виходячи з того, що здібності є внутрішніми умовами для формування педагогічних вмінь, які, в свою чергу, забезпечують успішність основних компонентів професійної діяльності, одним з важливих завдань практичного заняття з педагогічних дисциплін є його спрямування на *розвиток здібностей* майбутнього педагога (конструктивних, прогностичних, організаторських, комунікативних, перцептивних, сугестивних, аналітичних та інших).

Практичні заняття виконують такі основні функції: поглиблення знань; закріплення та конкретизація знань, отриманих на лекції та в процесі самостійної роботи; систематизація знань; розвиток навичок самостійної роботи; формування умінь та навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності; формування умінь формулювати і відстоювати власну думку.

Одна з важливих функцій практичного заняття, яка часто залишається поза увагою викладачів – *виховна*. Виховна функція заняття реалізується через: зміст; особистість педагога; організацію навчання (якщо педагог зібраний, організований, стриманий, відповідальний – це стає прикладом для наслідування); вибір методів і прийомів навчання.

Класифікують практичні заняття на основі домінуючого методу, який використовується на занятті: практичне заняття – рольова гра, практичне заняття – ділова гра, проблемне практичне заняття, мікрОВикладання, аналіз педагогічних ситуацій, заняття – подорож, аукціон ідей тощо.

Найсучасніші *методи навчання* у закладі вищої освіти, які успішно можна використовувати для реалізації вище поданих функцій практичних занять: мозкова атака, метод «635», метод Дельфи, метод синектики, метод вільних асоціацій, дидактична гра, «сананон-метод», метод кейсів, мікрОВикладання, ситуаційний метод, метод «Коло ідей», метод «Займи позицію», метод «Ток-шоу», метод «Ажурна пилка» тощо.

Питання для самостійної роботи:

1. Поясніть сутність поняття «форми організації навчання».
2. Охарактеризуйте розвиток і становлення організаційних форм навчання.
3. Означте типологію й характеристику методів навчання.

4. Визначте сутність академічної лекції в системі професійної підготовки здобувачів.
5. У чому полягає сутність технології і техніки підготовки академічної лекції?
6. Продовжить речення, чітко назвавши послідовність кроків, які включає підготовка викладача до лекції: *Готуючись до лекції, викладач повинен...*
7. Які є види лекцій і чим обумовлений їх вибір?
8. Які функції реалізує лекція як форма організації навчання у вищій школі?
9. Як зацікавити здобувачів на початку лекції і чому це важливо?
10. Які прийоми допомагають зберегти увагу здобувачів до змісту лекції?
11. Коротко розкрийте роль та сутність ораторських умінь, спрямованих на забезпечення успішності лекції.
12. Продовжить речення
  - *Внутрішня мотивація відвідувати лекційні заняття у мене виникає лише тоді, коли викладач ...*
  - *Для того, щоб здобувачі з бажанням відвідували лекції, були на них уважні та активні, викладач повинен...*

Тема: Система аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

Мета вивчення: надати знання та практичні навички аналізу різних систем оцінювання навчальних досягнень здобувачів

План:

1. Значення і роль аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
2. Функції оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
3. Види та методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
4. Методика проведення контрольних дій у вищій школі.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 384с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник; КПШ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
4. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.

5. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: оцінювання навчальних досягнень здобувачів, принципи, види і методи оцінювання навчальних досягнень здобувачів, методика контролю навчальних досягнень здобувачів

Основний зміст

Питання 1. Значення і роль аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

Контроль у вищій школі – це спосіб виявлення й оцінювання результатів спільної діяльності здобувача та викладача. Із низки функцій контролю головною є забезпечення зворотного зв'язку, під час якого з'ясовується ступінь відповідності досягнутих результатів функціонування навчальної системи прогнозованій меті. Контроль завжди пов'язаний з оцінюванням реалізації намічених завдань і планів.

Основними завданнями контролю якості підготовки фахівців є: визначення рівня виявлення та розвитку системи компетенцій особистості здобувачів; виявлення, перевірку та оцінювання рівня здобутих знань, умінь та навичок здобувачів і якості засвоєння ними навчального матеріалу з спеціальних дисципліни на всіх етапах навчання; оцінювання відповідності змісту, форм, методів і засобів навчання до мети та завдань підготовки фахівців з певного напрямку підготовки або спеціальності; стимулювання систематичної самостійної роботи та пізнавальної активності здобувачів; виявлення і розвиток творчих здібностей, підвищення зацікавленості у вивченні навчального матеріалу; оцінювання ефективності самостійної, індивідуальної роботи здобувачів, їхнього вміння працювати з навчальною, довідковою, методичною літературою; розроблення заходів для підвищення якості навчання шляхом впровадження в навчальний процес інноваційних технологій; з'ясування фактичної відповідності рівня підготовки здобувачів вищої освіти нормативним документам вищої освіти, присудження відповідного ступеня, присвоєння кваліфікації та видавання відповідного диплома (атестація здобувачів); внесення змін в освітню програму.

Для того, щоб контроль був об'єктивним і дієвим, необхідна чітка визначеність норми, якою задаються умови успішності навчальної роботи та її очікувані результати. *Операційною формою контролю є перевірка – порівняння, співвідношення досягнутих результатів із заданими нормами.*

Трактування рівня відношення досягнутого до прогнозованого прийнято називати *процесом оцінювання*, а зафіксований у певній системі вимірювання (балах, інших цифрових чи словесних характеристиках) результат є *оцінкою*.

Важливо враховувати психологічну роль оцінки. Вона виконує дві основні функції: стимулювальну і орієнтувальну. Особливо важливою в психологічному плані є стимулювальна функція. Вона пов'язана зі

спонукальним впливом на афективно-вольову сферу особистості здобувача і, відповідно, сприяє якісному поліпшенню структури інтелекту особистості та пізнавальної діяльності здобувача, виконуючи і виховну функцію.

Бажано звести до мінімуму можливість помилки при оцінюванні рівня досягнень здобувача: помилки великодушності – це невинно завищені оцінки; *екстраполяції* – викладач при оцінюванні орієнтується не на дійсний рівень досягнень здобувача, а на попередні оцінки в його заліковій книжці; *ореолу* – упереджене ставлення викладача до здобувача, яке проявляється у виставленні завищеної оцінки тому, до кого він ставиться з симпатією, і заниженої тому, до кого у викладача негативне ставлення; *контрасту* – знання та поведінка здобувача оцінюються нижче або вище, залежно від того, нижче чи вище виражені ці характеристики у самого викладача; *центризму* – намагання не виставляти екстремальних оцінок: «незадовільно» і «відмінно».

Логічна помилка при оцінюванні знань навчального матеріалу проявляється у врахуванні поведінки, ставлення до викладача.

В оцінювальній діяльності потрібно обов'язково враховувати інтереси здобувача. Будь-яку оцінку треба об'єктивно аргументувати, обґрунтувати, пояснити, якщо оцінка незадовільна або низька, потрібно порадити, що необхідно зробити для її підвищення.

Нинішня суб'єктно-суб'єктна гуманістична педагогічна парадигма потребує від викладача коректності та поваги до людської гідності здобувача незалежно від його навчальних досягнень. Ніякими мотивами і причинами не можуть бути виправдані суб'єктивізм, несправедливість, грубість, безтактність, перенесення оцінки знань, умінь, компетенцій на особистість здобувача.

Значення оцінювання навчальних досягнень здобувачів. Контроль становить собою сукупність усвідомлених дій, спрямованих на отримання відомостей про рівень опанування програмного матеріалу, оволодіння теоретичними й практичними знаннями, навичками і вміннями, що необхідні в процесі виконання завдань професійної діяльності.

Питання 2. Функції оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

Процес аналізу й оцінювання навчальної діяльності здобувач передбачає реалізацію таких функцій: *виховної, розвивальної, навчальної, діагностичної, стимулювальної, коригувальної, прогностичної, контрольної* тощо.

Навчальна функція виявляється в забезпеченні зворотного зв'язку як передумови підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, в якому беруть участь два суб'єкти – викладач і здобувач.

Діагностична функція аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок передбачає виявлення прогалин у знаннях здобувачів. Процес учіння має

форму концентричної спіралі. Якщо на нижчих рівнях учіння трапилися прогалини, то буде порушена закономірність спіралевидної структури учіння.

Стимулювальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності здобувачів зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної.

Виховна функція полягає у впливі аналізу й оцінки навчальної діяльності на формування в здобувачів низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, дбайливості й охайності, наполегливості та ін.

Розвивальна функція виявляється в тому, що здобувач, отримавши оцінку, відчуває бажання і потребу в активізації пізнавальної діяльності.

Коригувальна функція полягає у тому, що на основі виявленого рівня знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, причин неуспішності вживаються заходи щодо усунення прогалин у знаннях і компетенціях.

Прогностична функція – викладач отримує дані для оцінки результатів своєї праці, методики, для подальшого їх удосконалення.

Контрольна функція дає можливість визначити рівень знань, умінь, навичок і компетенцій здобувача, забезпечити об'єктивність оцінювання, підготуватися до засвоєння нового навчального матеріалу.

Мотиваційна функція сприяє формуванню мотивів навчання, усвідомленню значущості й необхідності певних знань, умінь і навичок.

Інформаційна функція забезпечується інформуванням здобувачів про те, як вони засвоїли програмний матеріал.

Керівна функція полягає в тому, що результати контролю навчальних досягнень здобувачів дають змогу викладачеві вдосконалювати організацію навчання.

Тільки в тісному взаємозв'язку всіх функцій контроль і перевірка забезпечують позитивні результати в навчанні.

Реалізація функції оцінювання навчальних досягнень здобувачів залежить від дотримання *основних принципів перевірки навчально-пізнавальної діяльності та оцінки знань, навичок і вмінь учнів, що є наступними:*

– індивідуальності (за стилем і формами) перевірки й оцінки знань, навичок і вмінь – викладач прагне глибокої і справедливої оцінки успіхів кожного здобувача, а не групи в цілому;

– систематичності і регулярності перевірок і оцінювання навчально-пізнавальних дій – по-перше, перевірка і оцінка знань здійснюється не від випадку до випадку, а планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання, з усіх навчальних предметів; по-друге, контроль має бути неперервним протягом усього процесу навчання; по-третє, перевірка і оцінка знань провадяться у певній послідовності, з поступовим ускладненням завдань, змісту і методики;

– дієвості – перевірка і оцінка знань здобувачів мають не тільки відбивати рівень засвоєння знань, але і завжди стимулювати здобувачів і викладачів до зусиль щодо досягнення у навчальній роботі нових успіхів;

– диференціювання полягає у визначенні кількісних і якісних різниць у знаннях, вміннях і навиках здобувачів та їх оцінці;

– об'єктивності означає, що кожна окрема оцінка має бути об'єктивною, тобто відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, вмінь і навиків. В іншому разі оцінка втрачає не тільки своє педагогічне значення, але і завдає шкоди навчально-виховній роботі;

– всеосяжності, що передбачає всебічність, тематичність і повноту контролю та оцінювання;

– урізноманітнення видів і форм контролю;

– єдності вимог до контролю – один і той самий рівень знань, вмінь і навиків має оцінюватись всіма викладачами однаково;

– гуманності та гласності контролю.

Питання 3. Види та методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

Види контролю значною мірою залежать від способу організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів або способу одержання інформації викладачем. У дидактиці немає єдиної класифікації форм і видів контролю.

Класифікація форм контролю навчальних досягнень

Контроль навчальних досягнень		
Форми		Види
за способом організації	за способом одержання інформації	попередній поточний періодичний підсумковий
індивідуальна	усна	
диференційована	письмова	
групова	експериментальна	
фронтальна	комп'ютерна	

Залежно від дидактичної мети використовують різні види контролю за навчанням: *діагностичний, поточний, повторний, періодичний, тематичний, підсумковий.*

Діагностичний (попередній) контроль має бути спрямований на визначення рівня освітньої компетентності здобувачів з певної проблематики.

Застосовується як передумова для успішного планування та керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у складності матеріалу. Формою попереднього контролю є вхідний контроль знань. Він проводиться на 1-му курсі, щоб оцінити реальність оцінок, отриманих на вступних іспитах з певного предмета. Попередній контроль у вигляді

перевірки й оцінки залишкових знань проводять також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань із забезпечуючих предметів для визначення можливості сприйняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль передбачає перевірку якості засвоєння знань у процесі вивчення конкретних тем.

Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю. *Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб виявити:* обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається; недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення; ступінь відповідальності здобувачів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі; рівень опанування навиків самостійної роботи та намітити шляхи і засоби їх розвитку; стимулювати інтерес здобувачів до предмета і їх активність у пізнанні.

Головне завдання поточного контролю – допомогти здобувачам організувати свою роботу, навчитись самостійно, відповідально та систематично вивчати усі навчальні предмети.

Поточний контроль – це продовження навчальної діяльності педагога і педагогічного колективу, він пов'язаний з усіма видами навчальної роботи та має навчити здобувачів готуватись до перевірки з першого дня занять і кожного дня, а не наприкінці семестру або навчального року. Разом з тим поточний контроль є показником роботи і педагогічного колективу.

Повторний контроль спрямований на створення умов для формування умінь і навичок. Повторна перевірка якнайкраще сприяє переведенню знань з короткотермінової до довготривалої пам'яті.

Періодичний контроль передбачає за мету встановити, яким обсягом знань здобувачі володіють з тих або тих проблем стосовно вимог програми.

Тематичний (рубіжний) контроль пов'язаний з перевіркою рівня знань, умінь та навичок в обсязі розділу чи теми конкретної навчальної дисципліни.

Тематичний контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей здобувачів. Його завдання – сигналізувати про стан процесу навчання здобувачів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання. Тематичний контроль може проводитись усно й письмово, у вигляді контрольної роботи, індивідуально або у групі.

Підсумковий контроль має своїм завданням з'ясувати рівень засвоєння здобувачами навчального матеріалу в кінці семестру або після завершення вивчення дисципліни.

До підсумкового контролю належать семестрові, курсові і державні іспити, а також заліки перед іспитом. Основна мета іспитів – встановлення

дійсного змісту знань здобувачів за обсягом, якістю і глибиною та вміннями застосовувати їх у практичній діяльності.

Природно, що підсумковий контроль більшою мірою, ніж інші види контролю, здійснює контролюючу функцію, потребує систематизації і узагальнення знань і певною мірою реалізує навчальну, розвиваючу та виховну функції контролю.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами якості засвоєння навчального матеріалу з конкретної дисципліни. З цією метою у програмах навчальних дисциплін та навчально-методичних посібниках, методичних розробках передбачаються питання для самоконтролю.

В історії розвитку вищої школи виокремилися такі основні методи аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок: *усна, письмова, графічна, практична, тестова перевірка*.

Усна перевірка займає значне місце у закладах вищої освіти. Техніка усної перевірки полягає в тому, що педагог ставить перед здобувачами запитання, вони мають дати на них відповіді, використовуючи слово.

Письмова перевірка порівняно з усною більш ефективна, оскільки протягом певного часу можна одночасно перевірити рівень володіння знань, умінь та навичок усіх здобувачів академічної групи.

Графічна перевірка спрямована на виявлення умінь і навичок здобувачів у процесі виконання ними різних видів графічних робіт.

Практична перевірка тісно пов'язана із залученням здобувачів до конкретної практичної діяльності, під час якої перевіряються вміння застосовувати знання на практиці, формувати уміння і навички.

Тестова перевірка все більше набуває поширення. Сутність цього методу полягає в тому, що здобувачам у певному дидактичному блоці визначають конкретні завдання (запитання), на які подані альтернативні відповіді. Здобувач має обрати правильну відповідь.

Питання оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів було і залишається доволі складним. Певну допомогу в його розв'язанні може надати усвідомлення взаємопов'язаних понять «*критерії оцінки*» і «*норми оцінки*».

Критерії оцінки – це ті параметри, відповідно до яких педагог оцінює навчальну діяльність.

Норми оцінки – це показники, на які опирається викладач при виставленні оцінки.

Під оцінкою успішності здобувачів розуміють систему показників, які відображають їх об'єктивні знання та вміння, тобто оцінку можна розглядати як визначення ступеня засвоєння знань, умінь та навичок відповідно до вимог, що пред'являються програмами.

Оцінка включає в себе бал, тобто цифрову або іншу символічну форму вираження та фіксації оцінювання успішності, оцінні судження –

коротку характеристику результатів учіння, їх позитивних моментів і недоліків, емоційне ставлення.

Рейтингова система оцінювання: підсилює роль поточного і підсумкового контролю, робить його систематичним; забезпечує інтегральну оцінку результатів навчання здобувачів; поєднує кількісні оцінки результативності навчання з якісними показниками навчання здобувачів; дає змогу враховувати їхні досягнення на кожному етапі оволодіння знаннями, активізує самостійну роботу, зокрема й з навчальною літературою; є зручним при переведенні національної оцінки на шкалу ECTS; сприяє розвитку самоконтролю здобувачів.

Питання 4. Методика проведення контрольних дій у вищій школі.

Традиційно домінантне місце в системі навчально-виховної роботи у закладах вищої освіти України займають *екзамени та заліки*.

Кількість екзаменів та заліків з кожної навчальної дисципліни визначається навчальними планами. Процес перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів на екзаменах базується на таких *принципах*: достатньої обґрунтованості; єдності вимог; гуманізму; доброзичливості.

У процесі екзамену викладач має виявляти доброзичливість, тактовність, толерантність, увагу, співпереживання. Варто подякувати здобувачу за гарну відповідь. Якщо були недоліки у відповіді, виявлені певні прогалини, то ні в якому разі не варто вдаватися до критики особистості здобувача, не принижувати його гідність. Передусім треба аналізувати помилки, виявлені у процесі іспиту. Необхідно забезпечувати об'єктивність оцінювання навчальної роботи здобувача з конкретної дисципліни, *враховуючи*: обсяг знань; ступінь розуміння навчального матеріалу і рівень активності, логічного мислення; форму викладу навчального матеріалу; уміння застосовувати знання на практиці з проєкцією на майбутню професійну діяльність; систематичність і старанність здобувача в процесі опрацювання змісту навчальної дисципліни впродовж семестру.

Отже, екзамен – складний процес підбиття підсумків пізнавальної діяльності. Він потребує від викладача високої педагогічної культури, майстерності, педагогічної техніки.

Важливе місце у навчальному процесі займають заліки. Їх кількість та порядок складання визначається навчальними планами. Заліки виставляють за результатами виконання здобувачами практичних завдань. Додаткове опитування є не обов'язковим. Ні в якому разі не можна перетворювати залік в екзамен.

Питання для самостійної роботи:

1. Визначити роль аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

2. Охарактеризуйте функції оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

3. Наведіть принципи, види і методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.

4. Розкрийте методику проведення контрольних дій у вищій школі.

Тема: Зміст і основні напрями виховної роботи у ЗВО.

Мета вивчення: ознайомлення з законами, закономірностями та принципами виховання; методами, формами та засобами виховного впливу на особистість здобувача, критеріями вихованості здобувачів.

План:

1. Суть, зміст і завдання процесу виховання у закладі вищої освіти.

2. Закони, закономірності та основні принципи виховання здобувачів.

3. Методи, форми та засоби виховного впливу на особистість здобувача.

4. Здобувач як об'єкт-суб'єкт педагогічної діяльності.

5. Куратор (тьютор) академічної групи: функції і напрями виховної роботи.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 384с.

2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник; КПШ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.

3. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.

4. Пономарьова Г., Репко І., Одарченко В. Практикум із методики організації виховної роботи в закладах вищої освіти: навч. посібник; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, ТВО «ТО Ексклюзив», 2018. 153 с.

5. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.

6. Шапран О.І., Новак О.М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ.обл.): Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

Ключові поняття: закони, закономірності, принципи виховання здобувачів, виховний процес у закладі вищої освіти, здобувачі як об'єкт виховання.

Основний зміст

Питання 1. Суть, зміст і завдання процесу виховання у закладі вищої освіти.

Виховання – процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовленого законами суспільного розвитку, дією об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Теорія виховання як розділ педагогічної науки має свій об'єкт і предмет.

Об'єкт виховання – процес формування особистості разом з її ставленням до суспільства, себе й інших людей, до праці. Деякі стосунки відповідають структурі психічних якостей особистості й охоплюють сферу її потреб, знань, почуттів, вольових дій і вчинків.

Предмет виховання – специфічні для виховання проблеми та явища: закономірності й принципи, зміст, технології, методи, прийоми та форми, спрямовані на реалізацію мети й завдань виховання.

Мета виховання – те, до чого прагне виховання. *Метою виховання в педагогіці традиційно вважають остаточний результат формування особистості.* Metі виховання підпорядковано все: зміст, організація, форми та методи.

Основними завданнями виховної роботи здобувачів є: формування у здобувачів системи професійних цінностей, позитивного ставлення до самостійної професійної діяльності; розвиток духовної культури здобувачів, залучення їх у різні види діяльності (спортивну, художньо-творчу, духовно-моральну, трудову тощо), збагачення змісту діяльності колективів студентських груп, формування потреб, мотивів у самоосвіті, самовиховання, створення умов для самореалізації; виховання потреби в оволодінні професійною культурою тощо.

Система актуальних виховних завдань розкривається через конкретні характеристики *основних напрямів виховання.*

Національне виховання – історично зумовлена і створена в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності молодого покоління, у процесі якої засвоюють духовну і матеріальну культуру нації, формується національна свідомість і досягають духовної єдності поколінь.

Розумове виховання – цілеспрямоване й систематичне управління розвитком розуму і пізнавальних здібностей через пробудження зацікавлення та інтелектуальної діяльності, озброєння знаннями, методами їх набуття і використання на практиці, розвиток культури розумової праці.

Моральне виховання – виховна діяльність закладу вищої освіти, спрямована на формування у здобувачів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності.

Естетичне виховання – цілеспрямоване формування естетичних смаків та ідеалів особистості, розвиток її здібностей естетичного сприймання явищ дійсності і предметів мистецтва, а також до самостійної творчості в галузі мистецтва.

Фізичне виховання – цілеспрямоване й систематичне управління формуванням фізичного і психічного здоров'я особистості.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування творчої, працелюбної особистості, цивілізованого господаря своєї Батьківщини і під впливом соціального середовища, і в процесі трудового навчання, спрямованого на вироблення відповідних навичок та вмінь професійної майстерності, готовності до життєдіяльності в умовах ринкових відносин, гордості за свою професію.

Екологічне виховання – педагогічна діяльність, спрямована на формування у здобувачів екологічної культури.

Економічне виховання спрямоване на вироблення у здобувачів економічного мислення, бережливого ставлення до індивідуальної, колективної і суспільної власності, умінь застосовувати здобуті економічні знання у повсякденному житті та діяльності.

Правове виховання – виховна діяльність ЗВО, правоохоронних органів, спрямована на формування у здобувачів правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки.

Антинаркогенне виховання здобувачів – педагогічна діяльність, спрямована на формування у студентства несприйнятливості до наркогенних речовин (тютюну, алкоголю, наркотиків), подолання звичок до вживання цих речовин у тих молодих людей, яким вони притаманні.

Виховання здобувачів – процес творчий, зорієнтований на проблеми, пов'язані зі специфікою ЗВО, на особливості регіону.

Питання 2. Закони, закономірності та основні принципи виховання здобувачів.

Закони виховання дають змогу з'ясувати сутність виховного процесу, які відбивають його об'єктивні, внутрішні, суттєві та відносно стійкі зв'язки.

Закон соціальної зумовленості цілей, змісту, принципів і методів виховання. Виявляє об'єктивний процес визначального впливу суспільних відносин, соціального устрою на формування основних компонентів процесу виховання. Знання виявів цього закону у виховному процесі та їх врахування допомагає педагогам повно й оптимально перекласти соціальне замовлення з боку держави та суспільства на рівень педагогічних категорій.

Закон зумовленості виховання характером діяльності та спілкування вихованців. З'ясовує співвідношення між педагогічним керуванням і розвитком активності вихованців, як суб'єктів самовиховання, між способами організації виховного процесу та його результатами, тобто власне характер виховної та іншої діяльності

вихованців має формувати гармонійно розвинуті особистості з менталітетом народу України, здатних ефективно реалізувати власні життєві настанови та здійснити свій життєвий шлях.

Закон цілісності та єдності процесу виховання. Виявляє співвідношення частини та цілого у виховному процесі, необхідність гармонійної єдності всіх його компонентів. Характер майбутньої професійної діяльності вихованців передбачає наявність у них комплексних духовних і професійних якостей.

Закон єдності і взаємозв'язку теорії та практики виховання. Розкриває співвідношення між змістом і методами виховання та майбутньою діяльністю вихованців, залежністю теорії виховання від сучасної соціальної практики. Зміст діяльності вихованців у сучасних умовах, здебільшого, має складний характер, накладає на їхню свідомість і психіку надзвичайно великі навантаження.

Отже, *закони виховання* – об'єктивні, внутрішні, суттєві та відносно стійкі зв'язки, які виявляються під час організації та здійснення виховного процесу. У цих законах простежуємо сутність процесу виховання.

Визначальна роль діяльності та спілкування у вихованні здобувачів – *формування особистості вихованця.*

Відомими є висловлювання Конфуція про те, що три шляхи ведуть до знання: *шлях міркувань* (найблагородніший), *шлях наслідування* (найлегший) і *шлях досвіду* (найважчий) чи Ж.-Ж. Руссо про те, що *справжнє виховання полягає не стільки в правилах, скільки у вправах.*

Цілісність процесу виховання здобувачів і взаємозалежність його компонентів. Ця закономірність вимагає враховувати в сучасній педагогіці досягнення психології, що потрібно відобразити в підручниках з педагогіки, обґрунтувати у змісті виховання, закласти в методиці різних освітньо-виховних систем.

Результати виховання залежать не лише від виховної діяльності, а й від реальних умов, взаємодії з ними в конкретних процесах і ситуаціях. Сенс цієї закономірності – у необхідності враховувати у виховній роботі різноманітні фактори формування особистості вихованця.

Ефективність виховного процесу залежить від реалізації основних принципів, тобто тих вимог, які визначають мету, зміст, методи, організацію виховання. Принципи базуються, з одного боку, на закономірностях та особливостях процесу виховання, а з другого, – на вимогах суспільства до мети, змісту, засобів і методів виховної діяльності:

Поняття «принцип» має латинське походження, що означає *«початок, основа, підвалина»*. Принципи виховання є теоретичним узагальненням педагогічної практики, виникають із досвіду педагогічної діяльності, мають об'єктивний характер, безпосередню впливають із закономірностей виховання.

Принцип народності передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу: мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; шанобливе ставлення до національних надбань тих народів, які мешкають в Україні.

Принцип цілеспрямованості, сутність якого – у підпорядкованості всієї виховної роботи загальній меті та ідеалам виховання у ЗВО України, їх усвідомленні та сприйнятті викладачем і здобувачем, неприйняття стихійності у вихованні, наявності перспективи у виховній роботі.

Принцип демократичності потребує подолання авторитарного стилю виховання; забезпечення співпраці науково-педагогічного працівника і здобувачів; врахування думки колективу й кожної особистості; виховання особистості як вищої природної та соціальної цінності; формування колективу на засадах доброї волі й прагнень його членів; загалом формування вільної особистості.

Принцип природовідповідності спрямований на врахування багатогранної природи здобувача, особливостей його анатомо-фізіологічного і психічного розвитку.

Принцип гуманізації передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку кожного здобувача; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, соціальний захист і розвиток здібностей та вияв індивідуальності, на самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання в молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

Принцип неперервності випливає з того, що виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими рамками, виховання починається з народження та триває впродовж усього життя.

Принцип індивідуалізації та диференціації вимагає враховувати в освітньому процесі індивідуальні особливості фізичного, психічного і соціального розвитку особистості здобувача; застосування засобів впливу на здобувача, беручи до уваги його індивідуальні фізичні й соціально-психічні властивості; моделювання на основі індивідуальних потенцій групових та індивідуальних програм розвитку, стимулювання фізично-оздоровчої, проектно-практичної, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної та орієнтаційно-оцінної діяльності здобувачів.

Принцип єдності виховання і життєдіяльності виявляється в тому, що процес виховання – не відокремлена сфера діяльності інших людей, він є цілісною системою організації життєдіяльності здобувачів у сім'ї, ЗВО, на виробництві, у соціально-природному середовищі; кожен компонент такої діяльності відповідним чином впливає на формування певних

якостей особистості; організовуючи будь-який вид діяльності, необхідно дбати, щоб вона містила виховний потенціал.

Принцип етнізації передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості, гідності, характеру, почуттів тощо; вивчення традицій, звичаїв, обрядів свого народу.

Принцип послідовності й систематичності вимагає забезпечувати певний вплив на особистість здобувача з урахуванням його вікових можливостей і розвитку, поступово розширювати систему вимог до діяльності.

Принцип культуровідповідності передбачає невід'ємний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: насамперед, знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв'язку із загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури, а також забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь.

Принцип суспільної спрямованості, сутність якого – використовувати у виховній роботі найкращі традиції виховання українського народу, систематично ознайомлювати здобувачів із суспільно-політичними подіями у країні та світі, залучати їх до активної участі в суспільному житті факультету, навчального закладу, держави загалом. Виховання здобувачів повинно мати суспільний характер і відповідати узагальненому взірцю суспільного ідеалу.

Загалом закони, закономірності та принципи виховання визначають логіку, зміст та організацію виховної роботи зі студентською молоддю. Знання цих організаційно-педагогічних засад виховання дає змогу створити його оптимальну архітектоніку, яка охоплює модель, алгоритм і технологію виховної діяльності педагога у закладі вищої освіти.

Питання 3. Методи, форми та засоби виховного впливу на особистість здобувача.

Проблема вибору методів виховання надзвичайно складна. Не існує універсального чи універсальних методів виховання. Але їх удосконалення – необхідна умова будь-якого процесу виховання, і кожен науково-педагогічний працівник, у міру своїх сил і можливостей, вносить у розроблення загальних методів свої доповнення і зміни, що відповідають конкретним умовам виховного процесу.

Однією з найпоширеніших є *класифікація методів виховання* В. Сластьоніна, згідно з якою розрізняють такі групи методів:

– методи формування свідомості особистості: бесіди, лекції, дискусії, переконання, навіювання, приклад;

– методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: привчання, педагогічна вимога, громадська думка, довір'я, тренування, створення виховних позицій, прогнозування;

– методи стимулювання діяльності й поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання;

– методи самовиховання: самопізнання, самооцінка, саморегуляція.

В інших класифікаціях, окрім переконання, тренування, заохочення та покарання, ідеться також про навіювання. Залежно від функцій, які виконують методи виховання у формуванні особистості, їх поділяють на (Ю. Бабанський):

Методи формування свідомості. Це методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать *бесіда, лекція, диспут і метод прикладу.*

Методи формування суспільної поведінки. Передбачають організацію діяльності здобувачів та формування досвіду суспільної поведінки. До них належать: *педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення.*

Методи стимулювання діяльності і поведінки. Ці методи виконують функції регулювання і стимулювання поведінки та діяльності здобувачів. До них належать *змагання, заохочення і покарання.*

Методи контролю й аналізу ефективності виховання. Їхнє завдання – з'ясувати результативність конкретних виховних заходів, виховної роботи в колективі загалом. До них належать: *педагогічне спостереження, бесіда, опитування (анкетне, усне), аналіз результатів діяльності здобувачів* тощо.

Суб'єктами виховання у закладах вищої освіти вважають ректорат, працівників різних відділів, центрів, факультетів, науково-педагогічні колективи кафедр, інститутів, а також педагогічне середовище ЗВО і навіть окремих здобувачів. Об'єктами виховання у ЗВО є насамперед здобувачі, а також науково-педагогічні працівники та ін.

Форми виховання – варіанти організації конкретного виховного процесу; композиційна побудова виховного заходу. Вони завжди взаємопов'язані зі змістом,

У вихованні здобувачів, розвитку їхніх творчих здібностей, формуванні необхідних майбутньому фахівцеві якостей важлива роль належить спеціально організованій позааудиторній виховній роботі. Форми її організації у ЗВО можуть бути масові, групові та індивідуальні.

Масові форми. Особливістю масових форм виховної роботи є значна участь у ній здобувачів. До них належать святкування державних і релігійних свят, знаменних подій у житті ЗВО, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, вечорів запитань і відповідей, тижнів різних навчальних предметів, зустрічей із видатними людьми, конкурсів, олімпіад, фестивалів, виставок тощо.

Групові форми. Серед них найпоширеніші – «круглі столи», гуртки за інтересами, акції милосердя, пошукова діяльність, екскурсії, походи, заочні подорожі, олімпіади, туристичні походи, бесіди тощо.

Індивідуальні форми – читання художньої та спеціальної літератури, пошуки необхідної інформації через мережу «Інтернет» тощо. В індивідуально-виховній роботі зі здобувачем провідним аспектом є проектування його особистості на зміст освітньої діяльності та суспільного життя. Чимале значення має також інформація про те, чого хоче здобувач у житті, чого він чекає від навчання тощо.

Засоби – те, за допомогою чого відбувається виховання: предмети, твори духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, газети, твори мистецтва); слово педагога, різноманітні види діяльності: навчання, гра, художня самодіяльність, спорт; конкретні заходи: вечори, конференції, збори тощо. Ці засоби використовуються в процесі реалізації того чи того методу.

У практиці діяльності ЗВО поширена позааудиторна й позавузівська виховна робота. До позааудиторної належить робота в різних гуртках та об'єднаннях за інтересами, зокрема й спортивних тощо. До позавузівської належить робота здобувачів у палацах, школах мистецтв, студіях, бібліотеках, спортивних та інших клубах за інтересами, що функціонують у межах міст, районів.

Позааудиторна робота є логічним продовженням аудиторних занять і проходить паралельно з ними, допомагає здобувачам успішно навчатися, розвиває ініціативу, сприяє розумовому, фізичному, естетичному вихованню, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує їх активність на творчу корисну діяльність.

Позааудиторна робота – система взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять, щоб створити умови для особистісного розвитку здобувачів і їх самореалізації.

Позааудиторна виховна робота передбачає: формування в здобувачів національного світогляду, засвоєння ними системи цінностей (загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистого життя); розв'язання завдань професійного виховання; професійно-орієнтаційну, інформаційно-просвітницьку, культурно-виховну допомогу здобувачам; розвиток їхніх творчих та інтелектуальних здібностей; залучення до різноманітної позааудиторної діяльності за інтересами, участь у культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності; участь у громадських, культурно-освітніх, культурно-виховних заходах на рівні студентських академічних груп, факультетів, інститутів; роботу з активом курсу, факультету, університету: виховання навичок організаторської роботи з колективами академічних груп; сприяння роботи рад студентського самоврядування в гуртожитках, на факультетах.

Питання 4. Здобувач як об'єкт-суб'єкт педагогічної діяльності.

Студентство – це особлива соціальна група, що формується з різних соціальних утворень суспільства та характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, суспільною поведінкою і психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи в суспільному виробництві, науці та культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям.

Молоді люди, вступивши до ЗВО, *стикаються* з багатьма *труднощами*:

– дидактичними (новизна у процесі навчання, нові форми і методи організації навчання, відсутність необхідних навичок самостійної роботи тощо);

– соціально-психологічними (зумовлені входженням індивіда у нове середовище особливості самостійного життя, ведення власного бюджету і подолання можливих матеріальних труднощів тощо);

– психолого-педагогічними (відсутністю часу, а іноді бажання розумової переробки, що призводить до поверховості у знаннях і мисленні та вимагає спеціальної роботи викладачів щодо поглиблення знань і вмінь здобувачів загалом);

– професійними (невміння зорієнтуватися у професійній спрямованості процесу навчання; необхідність вчитися працювати з людьми; складність у формуванні організаторських вмінь і навичок тощо).

Ці труднощі здобувачі долають поступово пристосовуючись до нових умов і спрямовують свої сили на здобуття знань. ЗВО має докласти всіх зусиль для створення оптимальних умов для адаптації здобувачів.

Освітній процес у ЗВО, а отже, розвиток особистості здобувача на різних курсах, має певні особливості.

На першому курсі відбувається адаптація колишнього абітурієнта до студентських форм колективного життя. Поведінці здобувачів притаманний високий ступінь конформізму (пасивне, пристосовницьке прийняття наявних порядків, правил, норм у поведінці). У першокурсників відсутній диференційований підхід до власних ролей.

Другий курс є періодом найнапруженішої навчальної діяльності здобувачів. У життя другокурсників інтенсивно входять усі форми навчання та виховання. Здобувачі отримують загальну підготовку, формуються їхні широкі запити та потреби. Процес адаптації до середовища здебільшого завершено.

На третьому курсі починається спеціалізація, поглиблюється інтерес до наукової роботи. У цей період звужується сфера інтересів особистості, становлення особистості визначається фактором спеціалізації.

На четвертому курсі здобувачі ознайомлюються зі спеціальністю в період навчальної практики. Їхній поведінці властивий інтенсивний пошук раціональних шляхів і форм спеціальної підготовки; відбувається переоцінка цінностей.

У магістратурі – перспектива швидкого закінчення закладу освіти – формує чіткі практичні установки на майбутній вид діяльності.

З'являються нові цінності, пов'язані з матеріальним і сімейним становищем, місцем роботи тощо. Здобувачі поступово відходять від колективних форм життя.

Керувати процесом формування майбутніх спеціалістів без знання та врахування їхніх особливостей неможливо. Слід зважати, що і до виховання здобувачів прийнятне золоте правило К.Д. Ушинського: *якщо хочете виховати людину у всіх аспектах, маєте вивчити її у всіх аспектах.*

Здобувач є об'єктом педагогічної діяльності. Продукти діяльності педагога матеріалізуються у психічному обличчі іншої людини – у її знаннях, вміннях, навичках, у рисах характеру. Своєрідність цього об'єкту полягає в тому, що він одночасно є суб'єктом діяльності, проте не педагогічної, а іншої навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної. Об'єктом діяльності здобувача є наукова, теоретична та практична інформація, якою він має оволодіти.

Продуктами його діяльності є відповіді: усні, письмові, графічні. Отже, у здобувача як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості.

Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення здобувача – допомогти йому знайти себе. Якщо людина отримує завдання, що не відповідає її нахилам, вона ніколи не пізнає якою цікавою може бути праця.

При організації викладачем впливу на об'єкт потрібно враховувати те, що здобувач ніколи не розвивається у прямій залежності від педагогічного впливу на нього, а за своїми законами, властивими його психіці – особливостями сприймання, розуміння, запам'ятовування, становлення волі, характеру, формування загальних і специфічних здібностей. Здобувач не народжується суб'єктом навчально-професійної діяльності, а стає ним під впливом виховання.

Саме викладачі мають допомогти здобувачу стати суб'єктом навчально-професійної діяльності, в основі якої лежить саморух, самоутвердження, самовдосконалення.

У соціальній позиції здобувача останнім часом сталися суттєві зміни: він став критичним, активним, прагне раціонально використовувати навчальний час, зусилля, матеріальні ресурси. Здобувач припускає, що він може висловити своє незадоволення кваліфікацією викладача; при цьому втрачається та стабільність, яка ґрунтувалася на взаєминах старшого і молодшого, досвідченого і недосвідченого. Здобувач не довіряє красивим словам, він хоче відчувати повагу до себе, шанобливе ставлення до його особистості, визнання права бути вислуханим, права на самовираження, визнання його потреб законними. Здобувач вимагає від викладача самокритичності.

Питання 5. Куратор (тьютор) академічної групи: функції і напрями виховної роботи.

Історично склалося, що виховну роботу в студентських групах здійснюють через інститут кураторів. Це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими в системі позааудиторної виховної роботи і забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи. Результатом діяльності куратора є те, що молода людина набуває соціального досвіду поведінки, формується її національна самосвідомість, ціннісні орієнтації і розвиваються індивідуальні якості особистості.

На посаду куратора академічної групи призначають провідного спеціаліста, досвідченого педагога. Обов'язкові умови призначення на посаду: стаж науково-педагогічної роботи у ЗВО (не менше двох років, з них у цьому ЗВО – не менше року); обов'язкове викладання одного з лекційних курсів чи проведення семінарсько-практичних занять в академічній групі. Куратор, як правило, працює із конкретною академічною групою.

Куратор академічної групи виконує аналітичну, організаторську та соціальну функції (О.Дубасенюк).

Аналітична функція передбачає планування та організацію виховної роботи з урахуванням міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, результатів навчання тощо.

Організаторська функція полягає у залученні здобувачів до різних видів діяльності: пізнавальної, суспільно корисної, ціннісно-орієнтаційної, художньої тощо. Вона забезпечує також надання необхідної допомоги студентському самоврядуванню, творчим групам, радам тощо.

Функція соціалізації реалізується у гуманістично-орієнтованій взаємодії «педагог – здобувач». Куратор академічної групи допомагає вихованцю в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотриманні засад духовного повноцінного буття. Він бере на себе місію старшого колеги в оволодінні здобувачем позитивними соціальними ролями. Водночас сам куратор виступає суб'єктом соціалізації, оскільки переймає та переосмислює соціальний досвід, носієм якого є студентство.

Напрями роботи куратора:

– вивчення здобувачів групи, моніторинг зростання їхньої загальної і професійної культури (взаємодія з викладачами, що працюють у групі; бесіди зі здобувачами, анкетування; використання методу соціометрії, ранжування);

– планування і допомога активу групи в різнобічній виховній роботі (взаємодія зі здобувачами, вивчення їх потреб, інтересів);

– формування колективу студентської групи (сприяння самоврядуванню, організації колективних творчих справ, додержання традицій, соціально значущої діяльності, формування позитивної

морально-психологічної атмосфери в колективі групи; гуманізація відношень між здобувачами;

– здійснення допомоги здобувачам в оволодінні культурою розумової парці, засвоєння навчального плану ЗВО (одержання даних про успішність і відвідування здобувачем занять, допомога в організації самостійної діяльності, в оволодінні навичками роботи з книгою, довідниками, конспектування, реферування тощо);

– формування професійної самосвідомості (ознайомлення з вимогами до обраної спеціальності, збагачення уявлення про ідеального спеціаліста, про шляхи самовдосконалення, моделювання свого професійного ідеалу);

– формування досвіду організації культури дозвілля, норм і навичок здорового способу життя.

Зміст діяльності куратора:

– формування в академічній групі державного підходу і відповідальності щодо розв'язання проблем навчально-виховного процесу;

– набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу;

– спрямування інтелектуальної активності студентської молоді на обговорення найактуальніших проблем сьогодення, залучення до роботи в різних сферах наукової діяльності, проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді, вивчення української мови та історії України;

– формування історичної пам'яті, національної свідомості та чіткої громадянської позиції;

– допомога здобувачам в оволодінні новим інтелектуальним баченням світу і визначенні свого місця в ньому, розвиток здібностей, їх повноцінна реалізація в різних видах діяльності;

– формування у студентській групі працездатності і відповідного ставлення до навчально-виховного процесу;

– забезпечення системно-цільового планування виховної роботи, формування у студентської молоді громадянської і соціальної активності через залучення її до різноманітної діяльності;

– постійна співпраця, співтворчість із студентським активом та органами студентського самоврядування, молодіжними творчими об'єднаннями, рухами, а також організація життєдіяльності колективів академічних груп, розвиток ініціативи, творчості, набуття організаторських знань, умінь і навичок;

– активне залучення здобувачів до управління освітнім процесом;

– виховання у здобувачів зацікавлення і любові до праці;

– проведення виховної роботи зі здобувачами, які проживають у гуртожитку, сприяння організації їх здорового способу життя, розв'язання житлово-побутових проблем;

– постійна психолого-педагогічна діагностика рівня інтелектуального розвитку та моральної вихованості здобувачів, корегування виховного процесу;

– участь у роботі вченої ради університету, факультетів, засідань навчально-методичних, організаційно-виховних комісій, засідань кафедр під час обговорення питань, пов'язаних з роботою групи чи навчанням окремих її здобувачів;

– внесення пропозицій ректорату, деканам факультетів про матеріальне заохочення здобувачів та притягнення до відповідальності порушників навчальної дисципліни;

– залучення до виховного процесу батьків здобувачів.

Результатом виховної діяльності куратора має бути достатній рівень вихованості здобувачів.

Вихованість у педагогічному сенсі трактують як комплексну властивість особистості, для якої характерні наявність і рівень сформованості суспільно значущих якостей, що відображають мету виховання.

Ефективність виховання – рівень досягнутих результатів порівняно з поставленою метою у процесі формування духовності, суспільно значущих якостей особистості.

Результативність роботи кураторів значною мірою залежить від дотримання певних умов, які передбачають: планування роботи спільно з активом групи; вибудовування стосунків з групою залежно від педагогічної ситуації, а також з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів; залучення всіх здобувачів до суспільних справ і відповідальності за них; допомогу здобувачам у виконанні багатьох суспільних ролей; запобігання байдужості, безконтрольності і безвідповідальності; сприяння розвитку студентського самоврядування, ініціативи, суспільної активності.

Питання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте становлення та розвиток виховання в Україні й світі.
2. З'ясуйте суть, зміст і завдання процесу виховання у ЗВО.
3. Визначте, що є об'єктами освітнього процесу вищої школи.
4. Дайте визначення та характеристику законів, закономірностей та основних принципів виховання здобувачів.
5. Розкрийте роль куратора академічної групи ЗВО.

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

навчальна дисципліна

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Завдання 1.

Зробити огляд фахової літератури (наукові статті) за такими проблемами:

- пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в Україні;
- основні проблеми поєднання світового досвіду й національних традицій в системі вищої освіти України;
- сутність процесу навчання у вищій школі;
- сучасні освітні технології вищої школи.

Скласти список джерел з кожної проблеми (не менше, як по 2 найменування за останні 5 років).

Зразок огляду фахової літератури (див. додаток А)

Завдання 2.

Підготувати доповідь за темою (тема за вибором):

1. Формування педагогічної культури викладача вищої школи
2. Педагогічне спілкування в структурі професійної діяльності викладача вищої школи.
3. Педагогічна культура викладача – найважливіша умова підвищення ефективності освітнього процесу закладу вищої освіти.
4. Професійно-педагогічна майстерність викладача вищої школи в реалізації функцій і видів освітньої діяльності.
5. Традиції, інновації, творчість у педагогічній діяльності викладача вищої школи.

Доповідь – один із видів монологічного мовлення: публічне, розгорнуте, офіційне повідомлення з певного питання, засноване на залученні документальних даних.

Вміст доповіді – це представлена інформація, що відображає суть питання або дослідження щодо даної ситуації.

Мета доповіді – інформувати кого-небудь про що-небудь. Утім, доповіді можуть містити такі елементи як рекомендації, пропозиції або інші мотиваційні пропозиції. Доповідь часто має структуру наукового дослідження: вступ, методи, результати та обговорення.

Вимоги до оформлення доповіді (див. додаток А1)

Завдання 3.

Зробити реферування наукової літератури (книга, монографія, автореферат дисертації тощо) за такими проблемами (проблема за вибором):

- форми навчання та організації освітнього процесу в ЗВО;
- позааудиторна робота як складова вищої освіти.

Опрацювати наукову літературу та представити короткий звіт у вигляді невеликого реферату (1 стор.) про свої враження від прочитаного щодо використання отриманої інформації для підвищення професійної компетентності.

Зразок реферування наукової літератури (див. додаток А2)

Завдання 4.

Підготувати презентацію (тема за вибором):

1. Принципи, види та методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів
2. Система педагогічного оцінювання навчальних досягнень здобувачів
3. Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в умовах ЄКТС.

Презентація – це представлення результатів самостійної роботи здобувача з опрацювання обраної теми, питання, завдання тощо.

Мета презентації – набуття навичок з аналізу власної роботи та публічного представлення результатів дослідження.

Вимоги до оформлення презентації (див. додаток А3)

Завдання 5.

Написати есе за такими проблемами (проблема за вибором):

1. Куратор академічної групи – це той, хто спрямовує здобувача, допомагає та створює умови для його індивідуального самовиразу та розвитку кожної особистості?
2. Чи потрібен куратор (наставник, тьютор) студентській (академічній) групі?
3. Куратор академічної групи – яскрава та натхненна, неординарна та креативна особистість, в очах якого не згасає вогонь ентузіазму, такий палкий, що надихає діяти та запалює віру в майбутнє *ЧИ* ...

Есе як вид письмової навчальної роботи представляє собою вид письмової самостійної роботи здобувача, а саме: як твір-міркування невеликого обсягу з вільною композицією, що виражає індивідуальні міркування з конкретного питання, проблеми й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми.

Есе – самостійна творча робота із запропонованої викладачем теми або переліку тем для самостійного вибору здобувачами та виконується як позааудиторна робота. Обсяг есе складає 1-2 стор.

Головна місія есе – це викладення самостійного бачення здобувачем проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів.

Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення й письмового послідовного викладу власних думок.

Есе дозволяє авторів навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки; володіти науковим стилем мовлення.

Вимоги до написання есе (див. додаток А4)

Завдання 6.

Розробити навчальний проєкт за змістом дисципліни «Педагогіка вищої школи» (тема за вибором):

1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні: теорія та практика.
2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти України та світу (порівняльний аналіз).
3. Форми організації навчального процесу у ЗВО. Лекція: вступний етап лекційного заняття (навчальна дисципліна і тема за вибором здобувача).
4. Інноваційні форми та методи навчання у вищій школі.
5. Сучасні технології навчання: досвід використання.
6. Дистанційне навчання як новітній вектор трансформації вищої освіти в Україні.
7. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі сучасної вищої школи.
8. Університет очима здобувача: сучасне й майбутнє (бачення перспектив розвитку ДВНЗ «ДДПУ»).
9. Навчаємо й виховуємо в умовах сучасного університету.
10. Викладач вищої школи, на якого чекає сучасна система вищої освіти в Україні.

Метод проєктів – це система навчання, гнучка модель організації освітнього процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем педагога, шляхом самостійних, колективних, інтерактивних дій здобувачів і обов'язкових презентацій результатів роботи.

Мета: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчальної дисципліни, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності, формування та розвиток уміння пошуку шляхів вирішення проблеми, розвиток комунікативних компетентностей.

Зміст: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, практичних занять і охоплює одну або декілька тем навчального курсу.

Інструкція до створення навчального проєкту додається (див. додаток А5).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Педагогіка вищої школи

1. Склад системи освіти та структура освіти в Україні.
2. Рівні та ступені вищої освіти.
3. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти.
4. Основні принципи освіти в Україні.
5. Сутність поняття «вища освіта». Завдання, права та обов'язки закладу вищої освіти.
6. Предмет педагогіки вищої школи. Основні функції та завдання педагогіки вищої школи.
7. Характеристика основних категорій педагогіки вищої школи.
8. Вища школа як педагогічна система.
9. Особливості діяльності викладача закладу вищої освіти.
10. Педагогічний професіоналізм викладача закладу вищої освіти.
11. Сутність, складові та зміст загальної і педагогічної культури викладача закладу вищої освіти.
12. Поняття дидактики вищої школи.
13. Закони, закономірності та принципи дидактики вищої школи.
14. Зміст освіти у закладі вищої освіти.
15. Моделі освіти в сучасному світі
16. Сутність поняття «форми організації навчання». Розвиток і становлення організаційних форм навчання.
17. Типологія і характеристика методів навчання.
18. Академічна лекція в системі професійної підготовки здобувачів.
19. Технологія і техніка підготовки академічної лекції.
20. Дидактичні основи семінарських, практичних, лабораторних, індивідуальних та інших форм занять.
21. Значення і роль аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
22. Функції оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
23. Види та методи аналізу й оцінювання навчальних досягнень здобувачів.
24. Методика проведення контрольних дій у вищій школі.
25. Суть, зміст і завдання процесу виховання у закладі вищої освіти.
26. Закони, закономірності та основні принципи виховання здобувачів.
27. Методи, форми і засоби виховного впливу на особистість здобувача.
28. Здобувач як об'єкт-суб'єкт педагогічної діяльності.
29. Куратор (тьютор) академічної групи: функції і напрями виховної роботи.
30. Роль та значення куратора академічної групи ЗВО

Політика щодо вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи»

Політика регулюється:

1. Положення про організацію освітнього процесу Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf>
2. Положення про освітні програми Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/026.pdf>
3. Положення про практичну підготовку (практику) здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/024.pdf>
4. Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf>
5. Положення про внутрішнє забезпечення якості освіти у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/039.pdf>
6. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/006.pdf>
7. Положення про контрольні заходи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf>
8. Положення про дистанційне навчання Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/005.pdf>
9. Положення про розроблення навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/017.pdf>
10. Положення про робочу програму навчальної дисципліни Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»:
<http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/008.pdf>

Інформаційно-методичне забезпечення

1. Андрощук І.В., Андрощук І.П. Методика виховної роботи: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2014. 320 с.
2. Бабин І., Ликова В. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL: <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238.html>
3. Батечко Н.Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади: монографія / за ред. Я.В.Цехмістера. Київ: Едельвейс, 2014. 708 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.
5. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посібник. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 416 с.
6. Гніденко М.П., Вишнівський В.В. Сучасна методика викладання у вищій школі. Навчальний посібник. Київ: ДУТ, 2019. 127 с.
7. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник; КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
8. Дубасенюк О.А. Методичні рекомендації керівнику академічної групи з виховної роботи педуніверситету. Житомир, 2000.
9. Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 7 грудня 2017 року N 2233-VIII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
10. Золотарьова І.М. Конспект лекцій з дисципліни «Психологія і педагогіка вищої школи» (для магістрів денної форми навчання усіх спеціальностей); Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М.Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О.М.Бекетова, 2017. 36 с.
11. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П.Ю.Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444с.
12. Калашнікова Л. М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навчальний посібник. Харків, 2016. 260 с.
13. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015 224 с.
14. Креч Т.В. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 144 с.
15. Кучерявий О.Г. Професійне самовиховання у вищій школі: навч.посіб. Київ: Освіта України, 2010. 200 с.
16. Мартинець Л.А. Педагогіка вищої школи: опорний конспект лекцій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 40 с.

17. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
18. Мізрах А.А., Мізрах І.А. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 92 с.
19. Нагаєв В.М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ: Стильна типографія, 2019. 237 с.
20. Немченко С.Г., Голік О.Б., Лебідь О.В. Педагогіка вищої школи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2014. 534 с.
21. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
22. Огневюк В. Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія*: монографія / за ред. В.Кременя, Т.Лєвовицького, В.Огневюка, С.С.Чисоєвої. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.
23. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 500 с.
24. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. /О.М.Пехота та ін. Київ: А.С.К.: 2001. 256 с.
25. Педагогіка вищої школи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.Г.Немченко, О.Б. Голік, О.В.Лебідь. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2014. 534 с.
26. Перспективні основні технології: навчально-методичний посібник / за ред. Г.С.Сизоненко. Київ: Гопак, 2000. 560с.
27. Пономарьова Г., РепкоІ., Одарченко В. Практикум із методики організації виховної роботи в закладах вищої освіти: навч. посібник; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, ТВО «ТО Ексклюзив», 2018. 153 с.
28. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія. Харків: Ранок, 2014. 547 с.
29. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О.А.Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.
30. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
31. Тернопільська В.І., Коломієць Т.В., Піонтківська І.О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2014. 264 с.
32. Управління освітою / за ред. В.П.Бєха. Київ: Вид-во НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2013. 546 с.
33. Шапран О. І., Новак О. М. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М., 2018. 280 с.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ

Аналіз освітньої політики розглядається як управлінський стратегічний інструмент, що належить до класу гуманітарних технологій. Вона не може виконувати свої функції, не спираючись безпосередньо на політичну науку, методологічний фундамент якої, у свою чергу, складають соціальна філософія, філософія політики, філософія освіти.

Бакалавр – рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні й спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта діяльності (праці), достатні для виконання завдань та обов'язкових (робіт), що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності, на експлуатаційному рівні професійної діяльності.

Безперервна освіта – це філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта розглядається як процес, що охоплює все життя людини – це освітня практика як неперервне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; принцип організації освіти, освітньої політики.

Виховання – соціально-особистісний феномен, що забезпечує взаємодію між поколіннями, сприяє становленню індивідуума суб'єктом конкретно історичного процесу, передбачає входження та адаптацію підростаючих поколінь до життя в певних соціально-економічних реаліях.

Виховний процес у закладі вищої освіти реалізує принципи виховання, що визначені Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти й склалися історично.

Державна освітня політика розкривається як політика, в основу якої покладено принцип пріоритетності питань освіти, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти.

Закон – внутрішній і необхідний, всезагальний і суттєвий зв'язок предметів і явищ об'єктивної дійсності, як загальні необхідні та суттєві зв'язки між предметами й процесами.

Закономірність – визначення всезагальної упорядкованості природи й суспільства, у межах якої необхідно виділити закони – спеціальні та загальні.

Залік – це підсумкова форма перевірки результатів виконання здобувачами практичних, лабораторних, курсових робіт (проектів), засвоєння матеріалу семінарських занять, результатів практики.

Зміст освіти – це певний обсяг і характер систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-етичних ідей, якими має оволодіти людина, у даному випадку – здобувач, у процесі навчання.

Інститут кураторів – це управлінська ланка, що взаємодіє з іншими в системі позааудиторної виховної роботи й забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи.

Кафедра – це базовий структурний підрозділ ЗВО (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну й методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом.

Консультація – форма навчального заняття, за якої здобувач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Кредит – це три академічні години навчальних занять та самостійної роботи в навчальному тижні протягом навчального семестру. Час, відведений для здійснення підсумкового контролю, не входить у кредит.

Кредити ECTS – це швидше відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження здобувача. Вони лише визначають, яку частину загального річного навчального навантаження займає один блок курсу в закладі чи на факультеті, який призначає кредити.

Лекція-дискусія. На відміну від звичайної лекції, викладач не тільки використовує відповіді слухачів на його питання, а й організує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами.

Лекція з розбором конкретних ситуацій – один зі способів активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів. За формою така лекція є дискусією, однак для обговорення викладач ставить не запитання, а наводить конкретну ситуацію. Ця ситуація представляється усно або у фрагменті відеозапису й містить достатню інформацію для оцінки явища та його обговорення.

Лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку. Прикладом такої лекції може бути програмоване навчання, де лектор має можливість отримати інформацію про реакцію аудиторії на поставлене запитання за допомогою технічних засобів. Можна також рекомендувати такий прийом, як постановка запитань на початку лекції чи після кожного її розділу.

Лекція-бесіда або діалог з аудиторією – найбільш проста форма активного залучення слухачів до навчального процесу.

Методи – спосіб діяльності, спрямованої на досягнення визначеної мети.

Освіта – це система, процес і результат процесу пізнання; процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

Освітній простір – це упорядкована структура, що характеризує всі процеси, форми, траєкторії руху й виражає взаємини між об'єктами освітньої діяльності, забезпечуючи соціальну та особистісну значущість результату вдосконалення здібностей і поведінки її суб'єктів.

Освітня політика – це політика, що стосується цілей освітньої системи та дій, що мають бути здійснені з метою їх досягнення.

Педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання й виховання студентів, а також їх наукова й професійна підготовка як спеціалістів відповідно до вимог держави.

Педагогічна закономірність – об'єктивно повторювана послідовність явищ.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну дійсність ЗВО і відповідного пошуку та пропозицій нових конструктивних ідей.

Педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, що описує й пояснює елементи педагогічної діяльності у ЗВО.

Педагогічна технологія – це продумана у всіх деталях модель педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для здобувачів і викладача.

Педагогічний процес – це внутрішньо логічно пов'язана сукупність процесів, які у своїй багатогранності й складності трансформують досвід людства, його знання, цінності, надбання в особистісні якості, установки та риси здобувачів, а також їх освіченість та ідейність, культуру й здібності, звички й характер.

Принципи – це система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність освітнього процесу.

Принципи педагогіки вищої школи – система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність освітнього процесу.

Проблемна лекція – це лекція з усім джерелом методичних питань і компонентів, що здатна активізувати дані суміжних наук, досвід передової практики, особистий досвід здобувачів, сплав яких забезпечує реалізацію головної задачі: готувати педагога-майстра, професіонала.

Професіоналізм – це інтегрована якість, результат інтенсивної довготривалої педагогічної діяльності, що передбачає високий рівень продуктивності праці.

Самоосвіта – фундамент професійного зростання викладача як спеціаліста, формування в нього соціально цінних і професійно-значущих якостей.

Самореалізація – процес і результат розвитку в людини її задатків і здатностей, їх реалізацію в практичних справах.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих здобувачі готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, доповідей тощо).

Факультет – це основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує відповідні кафедри й лабораторії.

Зразок оформлення самостійної роботи**Зразок оформлення завдання 1.**

Проблема: Сучасні освітні технології вищої школи.

Гуревич Р. С. Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 2. С. 3–10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_2_3.

Анотація. У статті проаналізовано застосування сучасних технологій навчання в інтеграції з використанням сервісів Інтернет у навчальному процесі ЗВО та їх вплив на якість підготовки майбутнього фахівця. Особливої уваги у вищій школі нині набувають педагогічні технології, що інтегруються з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Розвиток сервісів соціальних медіа дозволив здійснювати спілкування здобувачів між собою. Відповідно до цього, вони можуть бути використані в навчальному процесі ЗВО. Таким інструментом може стати Блог. Він надає можливість створення нового навчального середовища, використання мультимедіа, розширення його дидактичних можливостей, підвищення його привабливості. Веб-квест у педагогіці – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернет. Інтеграція технологій Блог і Веб-квест зумовили появу технології Блог-квест, що надає можливість здійснювати спілкування, обговорення, висунення та захист власних пропозицій у проекті, що розглядається. Розроблення, впровадження в навчальний процес сучасних інноваційних технологій навчання, їхньої інтеграції з уже наявними технологіями, використання сервісів соціальних медіа, Інтернет тощо сприяють підвищенню якості навчального процесу, формуванню компетентного фахівця, здатного до роботи в інформаційному суспільстві та навчання впродовж усього життя.

Ключові слова: освітні технології, сервіси соціальних медіа, підготовка майбутніх фахівців, навчання протягом усього життя, якість навчального процесу у ЗВО.

Додаток А1

Зразок оформлення завдання 2.

Вимоги до оформлення доповіді

Час виступу – до 10 хвилин, обсяг – 1-2 сторінки.

Текст приймається в редакторі Word for Windows, шрифт – Times New Roman, розмір кегля – 14. Друкується через 1,5 інтервали; ширина поля ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5-2 см, зверху-знизу – 2 см.

Посередині друкуються прізвища й ініціали автора, під прізвищем – назва роботи. Через один інтервал друкується основний текст.

Таблиці мають бути пронумеровані й містити назву. Примітки та виноски до таблиці необхідно друкувати безпосередньо під нею. Розмір шрифту тексту таблиць може бути зменшений (до 8–10 pt).

Перелік застосованих літературних джерел наводять у порядку посилань. У тексті посилання слід наводити у квадратних дужках цифрами, що відповідають їхнім порядковим номерам у списку. Небажані посилання на підручники, енциклопедії, довідники, інтернет-видання.

Структура доповіді: вступ, основна частина, висновок.

У *вступі* потрібно визначити тему доповіді, причини її вибору, вказати актуальність проблеми, її значення, сформулювати мету доповіді, викласти історію питання.

В *основній частині* – подати характеристику проблеми (виділити основний аспект проблеми, а потім – основні положення, які детально та послідовно проаналізувати).

Висновки мають бути чіткими, лаконічними. Рекомендується повторити основну думку, а потім підсумувати найбільш важливі положення.

Додаток А2

Зразок оформлення завдання 3.

Проблема: *Форми навчання та організації освітнього процесу в ЗВО*

Пташенчук О. О. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології у процесі професійної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: спеціальності: 13.00.04 / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Суми, 2018. 20 с. Режим доступу: https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/6005/1/aref_ptashenchuk.pdf

Звіт

Ознайомившись з науковим дослідженням О. Пташенчук, зазначимо, що розглянутий і охарактеризований поняттєвий апарат дослідження проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки («дослідницька компетентність», «професійно-педагогічна компетентність учителя», «компетентність майбутніх учителів», «здатність», «готовність»), сприятиме розширенню знань із означеної проблеми.

Вивчаючи дисципліни «Методологія і методика педагогічних досліджень», «Проектні технології у вищій освіті», «Педагогіка вищої школи» та виконуючи завдання самостійної роботи доцільним буде скористатися розробленою та теоретично обґрунтованою технологією формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки, яку авторка визначила як структуровану систему взаємозумовлених і взаємопов'язаних блоків (мотиваційно-цільового, теоретико-змістового, діяльнісного, діагностично-результативного), спрямованих на досягнення очікуваного результату – сформованості дослідницької компетентності учителів у процесі професійної підготовки.

Ознайомлення з розглянутими в роботі формами організації освітнього процесу (навчально-дослідницької діяльності (лекції, практичні роботи, навчальна та виробнича практики; самостійна робота, курсові та

кваліфікаційні роботи), науково-дослідницької діяльності (наукові гуртки, олімпіади, наукові конференції, тези і статті, студентське наукове товариство)), пізнавально-інтелектуальні та науково-просвітницькі заходи та методами (дослідницький, проблемний, частково-пошуковий, інтерактивні (кейс-метод, «мозковий штурм», метод «Прес», метод проєктів, ігрові технології, дискусія, дебати), метод портфоліо) сприятиме розвитку професійної компетентності, творчому зростанню.

Заслугове на увагу підготовлене навчально-методичне забезпечення реалізації технології формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки (програми наукових гуртків «Інтелект-клуб», «Школа дослідника»; методичні вказівки до організації і проведення інтелектуальних ігор, пам'ятки щодо оформлення портфоліо і написання есе; діагностичний критеріально-рівневий інструментарій, зокрема тестові компетентісно орієнтовані завдання), яке буде у нагоді під час проходження виробничої асистентської та науково-дослідної практики.

Додаток АЗ

Зразок оформлення завдання 4.

Вимоги до оформлення презентації

Презентація (від англ. presentation – представлення, показ) – це набір картинок-слайдів на певну тему, який зберігається у файлі спеціального формату. Кожен слайд містить довільну текстову, графічну, відеоінформацію, анімацію, звук, діаграми та графіки, табличні й інші матеріали. Мультимедійна презентація створюється за допомогою програми PowerPoint, якою можуть використовувати викладачі, які не є фахівцями у галузі інформаційних технологій.

Вимоги до змісту презентацій:

- кожен слайд має відображати одну думку;
- текст має складатися з коротких слів та простих речень;
- рядок має містити 6–8 слів; усього на слайді має бути 6–8 рядків;
- загальна кількість слів не повинна перевищувати 50;
- заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні ідеї слайда;
- слайди мають бути не надто яскравими – зайві прикраси лише створюють бар'єр на шляху ефективного передавання даних;
- кількість блоків статистичних даних на одному слайді має бути не більше чотирьох;
- підпис до ілюстрації розміщується під нею, а не над нею;
- усі слайди презентації мають бути витримані в одному стилі.
- відповідність змісту презентації поставленим дидактичним цілям і завданням теми;

- дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (відсутність точки в заголовках тощо);
- відсутність фактичних помилок, достовірність інформації;
- лаконічність і завершеність тексту на слайді;
- найбільш важлива інформація – у центрі слайду;
- наявність не більше одного логічного наголосу: яскравість, обведення, миготіння, рух;
- презентація не повинна бути монотонною і громіздкою (оптимальна кількість 7–10 слайдів).

Додаток А4

Зразок оформлення завдання 5.

Вимоги до написання есе

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Есе повинне містити: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми.

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом. Есеїстичному стилю властиві образність, рухливість асоціацій, нерідко антитиповість мислення, орієнтування на інтимну відвертість і розмовну інтонацію.

Структура есе

Титульний аркуш

Вступ: місія здобувача щодо розгляду теми есе, його авторське бачення – гіпотеза або сутність та обґрунтування вибору цієї теми. Мета та завдання роботи – очікуваний результат роботи в цілому та конкретні результати, які будуть отримуватися в ході розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо правильно *сформулювати питання, на які ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження*.

При роботі над вступом можуть допомогти відповіді на наступні питання: «Чи потрібно давати визначення термінам, що пролунали в темі есе?», «Чому тема, яку я розкриваю, є важливою в даний момент?», «Які поняття будуть залучені в мої міркування?», «Чи можу я розділити тему на трохи більше дрібних підтем?» тощо.

Основна частина: теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі

яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строгі міркування) пропоновану тезу. Там, де це необхідно, як аналітичний інструмент можна використати графіки, діаграми й таблиці. Залежно від поставленого питання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина – наслідок, загальне – особливе, форма – зміст, частина – ціле, сталість – мінливість.

У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, наповнюючи розділи аргументацією, необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки. Добре перевірений спосіб побудови есе – використання підзаголовків для позначення в головній частині ключових моментів аргументованого викладення. Сукупність підзаголовків допомагає побачити те, що пропонує зробити здобувач (чи є добрим його бачення). Ефективне використання підзаголовків – не тільки визначення основних пунктів, які здобувач бажає висвітлити, це також наявність логічності у висвітленні теми есе.

Висновок: узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо (підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині). Методи, що рекомендують для складання висновку: повторення, ілюстрація, цитата. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

Стиль викладу

Есе (1) як жанр письмової творчої роботи.

Мета творчого аналітичного есе (1) полягає в тому, щоб у довільній формі (письмово) викласти свою позицію щодо проблеми, що розглядається.

Внутрішня структура есе може бути довільною (хоча в рекомендаціях пропонується структуру есе). Оскільки есе – це мала форма письмової роботи, доцільним є повторення висновків у кінці.

При формулюванні проблеми потрібно враховувати, що есе відрізняє конкретна тема та суб'єктивне її трактування. Предмет теми в есе набагато вужчий, ніж, наприклад, в рефераті.

Есе (2) як елемент формалізованого виду письмової роботи.

Есе (2) – це теж творча аналітична письмова навчальна робота, однак вона характеризується адресністю, тобто адресується, наприклад, викладачам і повинна відобразити не стільки своєрідність студентської точки зору, скільки володіння здобувачами певним колом знань. Тому в есе (2) важливо продемонструвати здатність побудувати відповідь на поставлене питання за відповідним планом, передавши основні змістові моменти. Очікуваний формат есе (2) являє собою зв'язний текст, що може бути структурованим в пункти, підпункти.

При написанні есе Вам необхідно досягти певних цілей. Коли Ваша розповідь готова, перевірте наступне:

- Чи відповів я на поставлене запитання?
- Наскільки зрозуміло і точно я виклав свої думки?
- Чи природно звучить те, що я написав, чи немає помилок?

Додаток А5

Зразок оформлення завдання 6

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ

з дисципліни «Педагогіка вищої школи»

Етапи проведення навчального проєкту:

Початковий. Розробка основних ідей, констатація вивченості проблеми, збір та аналіз даних, обґрунтування актуалізації, формулювання гіпотези. Визначення проблеми.

Організація діяльності. Формування груп, розподіл обов'язків, планування роботи, розробка змісту етапів, визначення форм і методів управління та контролю, корекція з боку викладача.

Здійснення діяльності. Збір та обробка інформації з урахуванням теми, мети. Підготовка наочно-графічного матеріалу, розробка аудіо-відеоряду проєкту тощо. Контроль і корекція проміжних результатів, співвіднесення їх з метою, керівництво, координація роботи здобувачів. Розробка проєктного продукту.

Презентація проєктного продукту. Представлення та захист проєкту в групі (практичне заняття), на конференції, семінарі тощо. Зіставлення первісних цілей і результатів дослідження.

Оцінювання. Рефлексія. В основу методу покладено ідею про спрямованість навчально-пізнавальної діяльності здобувачів на результат, який отримується при вирішенні тієї чи тієї практично чи теоретично значущої проблеми.

Алгоритм роботи над проєктом

1 етап: визначення теми й мети проєкту; формулювання проблеми; гіпотези щодо їх розв'язання.

2 етап: визначення джерел інформації; опис бажаних кінцевих результатів; розподіл завдань.

3 етап: збір необхідної інформації; аналіз зібраної інформації; висновки, пропозиції.

4 етап: оформлення результату; демонстрація (презентація) результату; оцінка й підбиття підсумків.

5 етап: рефлексія (самоаналіз діяльності та її результатів).

На етапі подання результатів проєкту група здобувачів повинна створити звіт про результати виконання завдань проєкту у вигляді текстового документа або презентації.

Звіт повинний містити такі відомості:

- мета проєкту;
- ключові та тематичні питання проєкту;
- задачі, які розв'язувались у ході виконання проєкту;
- URL-адреси сайтів, на яких знайшли необхідні дані;
- результати виконання завдань проєкту;
- висновки, які учасники проєкту зробили на основі результатів виконання завдань;
- аналіз досягнення мети проєкту.

Завершальним етапом роботи над проєктом є його публічний захист, у ході якого відбувається презентація звіту про результати виконання завдань проєкту.

Вимоги до оформлення навчального проєкту

Вид проєкту: науково-педагогічне дослідження у вигляді навчального проєкту (машинописний варіант, відеоряд у вигляді презентації у програмі PowerPoint).

Орієнтовна структура: вступ, основна частина, висновки, додатки (презентація у програмі PowerPoint), список використаних джерел.

Технічні параметри. Текст має бути набраний на комп'ютері (Microsoft Office Word 2003 чи пізніші версії). Шрифт: гарнітура – Times New Roman, кегль – 14 пт, інтервал – 1,5 пт. Поля: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє та нижнє – 20 мм.

Критерії оцінювання навчального проєкту

№ п/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	Обґрунтування актуальності, формулювання мети та завдань дослідження	3
2	Виклад фактів, ідей, результатів досліджень у логічній послідовності	5
3	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	5
4	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	3
5	Розроблення навчального проєкту в програмі PowerPoint (презентація)	8
6	Захист навчального проєкту	6
Разом		30

Педагогічні ситуації

Мета: формування запасу педагогічних дій, необхідних для ефективного виконання майбутньої фахової діяльності, усебічний розвиток пізнавальних можливостей майбутніх викладачів вищої школи, професійного мислення, формування творчої активності.

Ознайомтесь із змістом педагогічної ситуації, знайдіть варіант її вирішення.

Ситуація 1. Здобувач став гірше вчитися, втратив інтерес до Вашої навчальної дисципліни. На одному із занять, коли Ви звернули його увагу на те, що він у думках десь за межами аудиторії, він заявив, що розчарувався в обраній спеціальності і хоче піти з вишу. Ваші дії.

Ситуація 2. Здобувач на одному із занять заявив, що, все, про що Ви розповідаєте, абсолютно не потрібно сучасному здобувачу. Тому що, щоб влаштуватися на роботу зараз потрібні тільки знайомства та диплом про вищу освіту. На роботі навчать. Ваша реакція?

Ситуація 3. Здобувач на одному із занять заявив, що, все, про що Ви розповідаєте, абсолютно не потрібно сучасному здобувачу. Тому що це є суцільна теорія. На роботі кажуть: «Забудь все, чому тебе вчили в університеті». Навіщо тоді «сушити голову» і не спати ночами, щоб робити нікому непотрібні завдання. Що Ви можете сказати у відповідь?

Ситуація 4. Здобувач став гірше вчитися, втратив інтерес до Вашої навчальної дисципліни. На одному з занять він заявив, що безглуздо витрачати молоді роки на навчання. У відповідь на Ваше запитання, навіщо він поступив на цю освітню програму, він відповів, що був маленький конкурс і що йому потрібен тільки диплом. Без диплома сьогодні нікуди, підкреслив здобувач. І додав, що взагалі-то він не збирається працювати за фахом. Ваші дії?

Ситуація 5. «Я відчуваю, що заняття, які ви проводите, не допомагають мені» – говорить здобувач викладачу, і додає: «Я взагалі думаю кинути навчання». Як на це повинен реагувати викладач?

Ситуація 6. Здобувачі одного із лекційних потоків щоразу спізнюються на п'ять хвилин і заходять в аудиторію поодиночі. Як Ви будете реагувати?

Ситуація 7. Часто висловлюючи здобувачам невдоволення щодо їхніх запізнь на навчальні заняття, Ви самі спізналися на 5-10 хвилин на лекцію або семінар. Як Ви вчините?

Ситуація 8. Після заняття здобувачі скаржаться Вам на іншого викладача, якій часто робить негативні зауваження щодо їхньої розумової діяльності. Як у цій ситуації не принизити гідність свого колеги? Як можна допомогти здобувачам?

Ситуація 9. Здобувач ігнорує вказівки молодого викладача, робить усе по-своєму, не реагує на зауваження. Які мають бути дії викладача?

Ситуація 10. Здобувач розмовляє з викладачем, демонструючи надмірну самовпевненість: «Немає нічого такого, чого я б не зміг зробити, якщо б я захотів. Для мене нічого немає складного у тому, щоб вчити ваш предмет». Якою має бути відповідь викладача?

Ситуація 11. На занятті студентка нагадує викладачеві: «На попередньому занятті Ви обіцяли, що розкажете нам...». Викладач зовсім забула про свою обіцянку і виконати її не готова. Як бути в цей ситуації?

Ситуація 12. Перед початком вивчення нової фахової дисципліни декан факультету представив здобувачам нового викладача як людину, яка має повагу серед колег, активно займається науково-дослідницькою роботою, має багато друкованих праць, є знаним фахівцем у своїй науковій галузі. Через певний час, після кількох лекцій думки здобувачів щодо викладача розділилися: певна частина групи почала висловлювати різке незадоволення ним, друга – була лояльна, загалом їм викладач подобався, інша не виявили ніякого особистого ставлення. Що могло змінити ставлення певної частини групи здобувачів до викладача? Чому група порізно оцінила науково-педагогічну діяльність викладача? Від чого залежить авторитет викладача вищої школи?

Ситуація 13. Прийшовши на пару роздратованою домашніми негараздами, викладач одразу «накинулася» на групу. Виплеснувши на здобувачів море негативних емоцій, зрозуміла, що перегнула палку. Що їй робити в такій ситуації?

Ситуація 14. Під час вашої лекції двоє здобувачів починають розмовляти один з одним. Ваші дії?

Ситуація 15. Викладач-початківець, одного разу не стримався і почав обурено кричати на здобувача, який справді був винний. Здобувач вислухав, а потім так собі спокійно запитав: «Чого ти репетуєш?». Викладач зупинився, вражений. Група затихла. Нечувана зухвалість – сказати викладачу «ти»! Ваші дії?

Ситуація 16. На практичному занятті один із здобувачів мав виконувати роль викладача. У його функції входила організація опитування та загальної дискусії з теми. Проте здобувач виявився невідповідним, про що вголос сказав викладачу після дзвінка. Ваші дії?

Ситуація 17. Викладач оцінив контрольну роботу одного з посередніх здобувачів на «відмінно», але, віддаючи зошит, сказав: «Змушений поставити тобі найвищу оцінку, хоча і не вірю, що ти написав роботу самостійно». Дайте психолого-педагогічну характеристику дії викладача. Як вчинили б Ви?

Ситуація 18. Здобувач списує з чужого зошита. Викладач помічає дії здобувача.

Складіть свій алгоритм реакції на дії здобувача, використовуючи увесь технологічний комплекс виховних прийомів. Визначте домінуючі задачі в даній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 384 с.
2. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посібник. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 416 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 7 грудня 2017 року N 2233-VIII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Золотухіна С.Т., Кін О.М., Ткачова Н.О. Методичні рекомендації до семінарсько-практичних занять з навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність викладача вищої школи» для здобувачів освітнього ступеня «Доктор філософії». Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019. 40 с.
5. Калашнікова Л.М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навчальний посібник. Харків, 2016. 260 с.
6. Креч Т.В. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 144 с.
7. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
8. Нагаєв В.М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ: Стильна типографія, 2019. 237 с.
9. Немченко С.Г., Голік О.Б., Лебідь О.В. Педагогіка вищої школи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Донецьк: ЛАНДОН-ХХІ, 2014. 534 с.
10. Немченко С.Г., Крижко І.Ф., Шумілова О.М. та ін. Педагогіка вищої школи: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
11. Педагогіка вищої школи: Робоча програма навчальної дисципліни / Н.В.Коваленко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 79 с.